

Thema: Participatie in de wijk

Zomer 2011
Nummer 229
Jaargang 30

MO/

samenlevingsopbouw

Essay

////////////////////////////////////

Sociaal en fysiek: spannende combinatie

Analyse //////////////////////////////////
Herstructureren
met empathie

Opinie //////////////////////////////////
Burgers aan het roer

Thema: Participatie in de wijk

Essay

Gaatjes vullen of periodieke controle

Planologen Martijn Ubink en Thijs van der Steeg pleiten voor preventieve interventies in de stadsvernieuwing, met een belangrijke rol voor de sociale professional.

14

Analyse

Herstructureren met empathie

Tien jaar herstructurering in de Utrechtse wijk Ondiep: een verhaal van honkvaste bewoners, nieuwkomers, idealistische professionals en het heruitvinden van stadsvernieuwing

36

Beschouwing

De deliberatieve peiling

De deliberatieve peiling lijkt een veelbelovend participatie-instrument dat een alternatief kan zijn voor de wijkbijeenkomst.

22

En verder

De wijkenaanpak tegen het licht, Eindrapport visitatiecommissie **19** Vouchersysteem, het stimuleren van bewonersinitiatief **26** Agiterende vragen, een interview met 'community organisator' Lee Staples **32** Zelfsturing, ervaringen, grenzen en perspectieven **28**

Colofon

Redactie Henk Krijnen (hoofdredactie), Kitty van den Hoek, Chris Veldhuysen

Eindredactie Coby van Geffen

Medewerkers aan dit nummer Jan Custers, Gui van Hooijdonk, Catrinus Egas, Martijn Ubbink, Thijs van der Steeg, Marc Pauly, Paul van Bodegraven, Marcel Ham, Jeroen Gradener, Ton Baetens, Jos Versteegen, Teun Hofmeijer

Foto omslag David Rozing (Socialsofa, Den Haag)

Basislay-out Vadding / Len Blonk

DTP John Struiken, **Druk** Stimio, Tiel

Uitgever MOVISIE, Utrecht

Distributie Hexspoor, Boxtel

Abonnementenadministratie

Telefoon: 0411-622683 E-mail: mosamenlevingsopbouw@movisie.nl, ISSN:0920-2187

De jaarabonnementsprijs bedraagt €49,-. Elk extra abonnement kost €39,-. Losse nummers kosten €12,50 (exclusief portokosten) en zijn te bestellen op onderstaande website. Abonnementopzeggingen kunnen schriftelijk, voor 1 december, worden ingestuurd naar: Abonnementenadministratie MO/Samenlevingsopbouw, Antwoordnummer 16524, 5280 WJ Boxtel

Redactie MO/Samenlevingsopbouw

Catharijnesingel 47, 3511 GC Utrecht, Telefoon: (030) 789 2015, Fax: (030) 789 2111, E-mail: mosamenlevingsopbouw@movisie.nl, Website: www.movisie.nl/mosamenlevingsopbouw

MO/Samenlevingsopbouw verschijnt viermaal per jaar. Kopijsluitingsdatum volgende nummer: 9 september 2011.

Kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling

Opinie

Burgers aan het roer

Enkele kritische kanttekeningen bij het competentieprofiel opbouwwerk dat volgens Jan Custers toch iets klassieks en paternalistisch houdt.

04

Buurtkracht

Het is winst dat het begrip burgerparticipatie opgeld doet in het publieke en politieke debat. Ook is het winst dat het wijkgericht werken onverminderd een rol speelt in de gedachtewisseling over de toekomst van het sociaal beleid. Maar belangrijker nog is dat deze twee discussies elkaar steeds meer raken.

Hoe kan op wijkniveau gestalte worden gegeven aan democratische zeggenschap van bewoners? Het inzicht breekt door dat de wijk ertoe doet als locatie voor participatie – ook in huidige omstandigheden. En dan gaat het niet om flauwe, halfslachtige maar om serieuze, zwaarwegende vormen van participatie.

Bemoedigend is dat de vele partijen die tegenwoordig in de wijk actief zijn niet alleen het belang van burgerparticipatie inzien maar ook de noodzaak van professionele ondersteuning beklemtonen. Het slim mengen van expertise tilt de kwaliteit van de wijkontwikkeling op een hoger niveau, zo wordt gedacht. Ook wordt steeds beter nagedacht over het combineren van fysieke ingrepen en sociale processen. Het verbinden van arbeidsparticipatie en wijkbeheer staat hoog op de agenda. Evenals thema's als wijk economie, gebiedsgericht werken en veiligheid.

Er wordt gezocht naar een betere balans tussen burgers en professionals. Naar een nieuwe verhouding ook tussen instituties, beleid, individuele burgers en de civil society - in de arena van de wijk. In deze zomereditie focussen we op instrumenten en methoden om burgerparticipatie te versterken. In de komende nummers zetten we nieuwsgierig onze zoektocht voort!

Interview

'Armoede integraal benaderen'

Gesprek met Trudi Nederland van het Verwey-Jonker Instituut over een meer integrale benadering van bijstand, armoedebestrijding en Wmo

10

Beschouwing

Roze ouderen, een zo goed mogelijk leven

Homoseksuele ouderen worden soms gepest en buitengesloten in verzorgingshuizen. Tijdens de Roze Belweek kunnen ze hun verhaal kwijt.

44

En verder

In memoriam Wim Zwanikken, Pionier van de samenlevingsopbouw **8** Agenda **41** Boeken **46**

**Kritiek op competentieprofiel
opbouwwerk**

Burgers aan het roer

Bloemen oogsten op de zorgboerderij in Peel en Maas

Het beroepsprofiel van MOVISIE wijkt op een aantal fronten af van het profiel dat wordt gehanteerd in de Proeftuin Zelfsturing in Limburg. Vanuit zijn ervaringen in deze Proeftuin, waarin als uitgangspunt geldt dat burgers zelf vorm geven aan het openbare domein, plaatst de auteur enkele kritische kanttekeningen bij het beroepsprofiel.

Tekst

Jan Custers

Fotografie

Copyright Proeftuin
Zelfsturing

Jan Custers (62) was tot verleden jaar werkzaam als directeur-bestuurder van de welzijnsorganisatie Vorkmeer. Momenteel is hij projectleider van de Proeftuin Zelfsturing. Ook is hij onafhankelijk voorzitter van de raads werkgroep Stad van Actieve Mensen die het kader voor zelfsturing en zelfregie in Venlo ontwikkelt. Custers, die theologie en ethiek aan de Universiteit van Nijmegen studeerde, doet momenteel promotieonderzoek naar het thema 'Gemeenschapsonwikkeling door zelfsturing'. Hij heeft bijzondere belangstelling voor het thema 'internationale verbondenheid'.

Zelfsturing biedt burgers de ruimte en mogelijkheden om zelf te werken aan leefbare dorpen en buurten. Het concept is vooral van toepassing op het openbare domein waar bewoners bij uitstek verantwoordelijk voor zijn. Hier gaan zij met elkaar het gesprek aan over leefbaarheidvraagstukken en werken zij aan gemeenschapsonwikkeling. Dit openbare domein kun je beschouwen als de leefwereld van de burgers.

In het 'competentieprofiel opbouwwerker' van MOVISIE¹ wordt de leefwereld van de burgers apart benoemd en duidelijk onderscheiden van de systeemwereld. Opmerkelijk is dat deze leefwereld geen rol speelt in de verdere uitwerking. In het profiel worden de burgers niet gezien als een actor in de samenleving met een eigen identiteit, maar als voorwerp (kwetsbare burgers) of als collega-actor van professionele organisaties.

Daar zit volgens ons de kern van het probleem.

In de Proeftuin Zelfsturing hebben we ontdekt dat je in samenlevingsopbouw pas wezenlijke stappen vooruit kunt zetten op het moment dat je ontdekt en erkent dat burgers een geheel eigen verantwoordelijkheid hebben voor veel thema's en ontwikkelingen in de samenleving, waar overheid en professionele organisaties geen bemoeienis mee moeten hebben of op afstand moeten acteren. In de proeftuin denken wij de samenleving als een driehoek, met de burgers aan de top en de overheid en maatschappelijke organisaties op de andere punten van de driehoek. Voor veel processen en onderwerpen in de samenleving willen burgers graag zelf verantwoordelijkheid nemen, mits ze daarvoor de ruimte krijgen van overheid en organisaties. Wij noemen dat zelfsturing, geen participatie. Participatie is in de praktijk altijd reageren op plannen van anderen, van de overheid en van organisaties. Zelfsturing is zelf construeren, zelf aan de samenleving bouwen (samenlevingsopbouw!).

Eigenaarschap samenleving

Interessant is de constatering in de profieltekst dat in de jaren zeventig van de vorige eeuw samenlevingsopbouw gezien werd als een opbouwproces waarin mensen greep krijgen op wat er in hun buurt gebeurt. Echter, vanaf eind jaren zeventig is het begrip samenlevingsopbouw een aanduiding van een domein geworden binnen de welzijnssector,

Opinie (vervolg)

in plaats van een domein binnen de samenleving. Met andere woorden: organisaties hebben het domein van de samenlevingsopbouw 'naar binnen getrokken', zich toegeëigend, in plaats van het eigenaarschap te laten liggen bij burgers. Met het nieuwe competentieprofiel opbouwwerker lukt het niet om het eigenaarschap van de samenleving terug te geven aan de burgers. Dat ervaren we als de grootste misser. De opbouwwerker blijft iemand die van buitenaf de gemeenschappen in dorpen en wijken benadert en kijkt wat hij aan activiteiten en acties moet ondernemen. Weliswaar in goed overleg met en vanuit betrokkenheid van burgers – wat dat betreft is het profiel eenduidig. Wat gemist wordt, is een analyse van gedrag en competenties van opbouwwerkers vanuit het uitgangspunt dat burgers zelf vorm geven aan een belangrijk deel van de samenleving, namelijk: aan het openbare domein.

Heelheid

In het profiel wordt regelmatig gesproken over de speciale verantwoordelijkheid van de opbouwwerker voor de kwetsbare groepen in de samenleving. Het doel van samenlevingsopbouw wordt kernachtig omschreven als het stimuleren van actieve burgerparticipatie en het beschermen van kwetsbare burgers tegen marginalisering of uitsluiting. Bij de beschrijving van de werkzaamheden van het opbouwwerk in het kader van de Wmo wordt expliciet aangegeven dat opbouwwerkers een belangrijke rol kunnen spelen waar het erom gaat burgers in een kwetsbare positie een plaats te geven in de lokale samenleving. Opbouwwerk is bij uitstek in staat – zo wordt gezegd – om initiatieven te nemen en te ondersteunen, waarmee de 'ontvangende partij', dat wil zeggen de bewoners in de wijken en dorpen, bereid en in staat zijn deze burgers op te nemen in de lokale samenleving. Deze visie wordt mede onderbouwd met het gedachtegoed van Hans Boutellier en Nanne Boonstra (zie: Van presentie tot correctie, een nieuw perspectief op samenlevingsopbouw. Utrecht, 2009).

In de benadering van de Proeftuin Zelfsturing staat de heelheid van de lokale gemeenschap als een paal boven water. Het is niet zinvol om een onderscheid te maken tussen kwetsbare en niet-kwetsbare burgers of tussen behoeftige burgers en de rest van de gemeenschap die als een soort beschermer over deze kwetsbare burgers moet waken. Gemeenschappen in dorpen en wijken beschouwen wij als een samenhangend geheel. Iedereen maakt deel uit van deze gemeenschap.

Met het nieuwe competentieprofiel lukt het niet het 'eigenaarschap' van de samenleving terug te geven aan burgers

Proeftuin Zelfsturing

In de Proeftuin Zelfsturing werken overheid (gemeente Peel en Maas en Valkenburg aan de Geul en de provincie) en maatschappelijke organisaties (welzijn, opleidingen, verenigingen van kleine kernen) nauw samen om burgers te faciliteren en enthousiasmeren tot het actief bouwen aan de leefbaarheid in dorp of wijk. Bewoners zijn de belangrijkste actoren in deze processen van zelfsturing. Zie www.proeftuinzelfsturing.nl

Het opbouwwerk heeft geen aparte verantwoordelijkheid voor kwetsbare burgers. Alle burgers zijn verantwoordelijk voor elkaar. Dat in de praktijk een gemeenschap van burgers regelmatig een beroep doet op professionals om haar te helpen met het ontwikkelen van haar eigen identiteit, doet niets af aan het feit dat de gemeenschap zelf leidend is in het werken aan haar vitaliteit en toekomst. Kwetsbaar of niet kwetsbaar zijn, is geen relevant onderscheid voor het deel uitmaken van een gemeenschap.

Onafhankelijke rol

In de inleiding wordt gesteld dat het competentieprofiel handelt over opbouwwerkers in dienst van welzijnsorganisaties en dat de competenties op het gebied van samenlevingsopbouw ook gelden voor medewerkers van gemeenten, wijkmanagers, en andere zorg- en welzijnsprofessionals die bijdragen aan samenlevingsopbouw. Hier past een kritische kanttekening bij. De opbouwwerker is de enige vooruitgeschoven professional die dit proces van gemeenschapsontwikkeling vanuit een onafhankelijke positie stimuleert en ondersteunt. Boutellier en Boonstra merken terecht op dat het opbouwwerk bewoners kan bereiken zonder institutionele bijbedoelingen. Het opbouwwerk is daarin onderscheidend van andere participatiewerkers (zoals werkzaam bij woningcorporaties, politie, gemeenten en zorginstellingen). De opbouwwerkers die investeren in zelfsturing zijn niet direct verbonden met een dienst of belang van een maatschappelijke organisatie of met het beleid van een gemeente.

Het ontwikkelde competentieprofiel wordt door de opstellers wel erg enthousiast van toepassing verklaard op wijkmanagers, coördinatoren en andere functionarissen van gemeenten en woningcorporaties. Er zijn in den lande al wijken waar de woningcorporatie het volledige pakket

De specifieke, onafhankelijke rol van het opbouwwerk zou veel meer in het profiel tot uitdrukking moeten komen

welzijnswerk uitvoert. Dat leidt ons inziens tot stagnatie in de ontwikkeling van het vak opbouwwerk of tot devaluatie van het vak omdat alle mogelijke varianten van begeleiding en ondersteuning van bewoners tot het werkerterrein van het opbouwwerk worden gerekend. De specifieke, onafhankelijke rol van het opbouwwerk in vergelijking met andere actoren in emancipatieprocessen van burgers dient ons inziens veel meer in het profiel tot uitdrukking te komen.

Eeuwig durende bijstand

In de huidige discussie over Welzijn Nieuwe Stijl krijgen de welzijnsinstellingen een specifieke rol toebedeeld. Het competentieprofiel sluit nauw bij dit gedachtegoed aan. Probleem is dat sterk wordt geredeneerd vanuit een marktmodel waarin welzijnsorganisaties producten en diensten aanbieden als oplossing voor problemen van mensen. Bij zelfsturing is het niet de organisatie van de opbouwwerker of de opbouwwerker die oplossingen aanbiedt, maar gaan de burgers zelf aan de slag. De inzet van de opbouwwerker is stimulerend, enthousiasmerend en dienstbaar aan de inzet van zelfsturende burgers. Dus geen diensten aanbieden voor kwetsbare groepen, maar buurten en dorpen begeleiden bij het organiseren van deze diensten met inzet van de eigen kwaliteiten van burgers voor buurtgenoten die een steun in de rug nodig hebben.

Het wekt dan ook geen verbazing dat het competentieprofiel leidt tot een takenpakket dat niet loskomt van een aanbodgerichte setting. Het pakket mondt uit in activiteiten die meer gericht zijn op het werken voor bewoners, dan bewoners in staat te stellen zelf te werken aan leefbaarheid en ontwikkeling van hun gemeenschap.

Bij de vervulling van de verschillende taken, met name 'signaleren en agenderen' en 'ontwerpen met belanghebbenden', krijgt de opbouwwerker een zware - uitvoerende en besluitvormende - verantwoordelijkheid toegeschoven. Daarmee wordt nauwelijks bijgedragen aan het activeringsproces van inwoners. Bij de taak 'faciliteren en ondersteunen van initiatieven' krijgen de werkzaamheden van de opbouwwerker zelfs een betuttelend karakter. Bij de taak 'activeren en mobiliseren' riekt het profiel van de opbouwwerker naar de ouderwetse belangenbehartiging. De eigen kracht en talenten van inwoners van dorpen en buurten worden onderschat. Dat komt waarschijnlijk doordat de focus van het opbouwwerk te eenzijdig gericht is op probleemwijken

en op kwetsbare groepen. Zonder de problematiek van de aandachtswijken en kwetsbare burgers te onderschatten, leidt deze benadering nog te vaak tot de eeuwigdurende bijstand door opbouwwerkers.

Cultuurpessimisme

Het uitgangspunt dat het speelveld van de opbouwwerker primair op buurt- en dorpsniveau ligt, is juist. Voor het proces van opbouwwerk geldt: hoe dichter bij huis, hoe groter de betrokkenheid. Dat lijkt haaks te staan op de individualisering en op de veronderstelling dat de bereidheid tot vrijwilligerswerk afneemt. Op het punt van zelfsturing en processen van gemeenschapontwikkeling heerst in de sociale sector vaak een cultuurpessimisme dat je in het competentieprofiel ziet weerspiegeld. Onderzoek van de laatste jaren (van onder meer het Sociaal en Cultureel Planbureau) toont aan dat het vrijwilligerswerk in Nederland door de jaren heen gelijk blijft - al treden er wel verschuivingen op. Eind 2010 verschenen zelfs berichten dat er sprake is van een lichte toename van het vrijwilligerswerk in Nederland. Een centrale conclusie van het onderzoek van Lilian Linders naar vrijwilligerswerk op het terrein van zorg en ontmoeting in de wijk Drentsdorp te Eindhoven (De betekenis van nabijheid. Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt. Den Haag, 2010) typeert de problematiek als volgt: "Veel mensen die vrijwilligerswerk willen doen, ervaren een zekere schroom om zich direct aan buurtgenoten aan te bieden en anderzijds ervaren buurtbewoners die hulp kunnen gebruiken een terughoudendheid in het vragen om hulp."

Paternalisme

In het profiel wordt de nieuwe opbouwwerker gepresenteerd als een verbindingsman (connector) tussen de leefwereld van bewoners en de systeemwereld van overheid en maatschappelijke organisaties. Het nieuwe is dan dat de opbouwwerker zijn terrein aanmerkelijk verbreed heeft. Hij deinst niet terug voor samenwerking met (overheids)instanties en zwerft over het hele veld en vertolkt de stem van bewoners die daartoe niet in staat zijn. Hij legt tekorten die hij ontdekt in de samenleving voor aan de meest geëigende instellingen of overheidsinstanties, aldus het profiel. Deze visie is gestoeld op de vermeende kloof tussen overheid en burgers en op de drang om kwetsbare groepen te beschermen. De veronderstelling hierbij is dat gemeenten en maatschappelijke organisaties niet veranderen of kunnen veranderen, en dat de opbouwwerker namens of samen met burgers de overheid en maatschappelijke organisaties aanspreekt op hun tekortkomingen. Het nieuwe competentieprofiel behoudt daardoor iets klassieks en paternalistisch. /

1) Fenny Gerrits en Paul Vlaar, Competentieprofiel opbouwwerker, Utrecht, MOVISIE, 2010

In memoriam

Op 20 mei is Wim Zwanikken op 90-jarige leeftijd overleden. Wim Zwanikken was de man die het opbouwwerk in Nederland in de jaren zestig in belangrijke mate op de kaart heeft gezet. In 1965 werd hij de eerste directeur van het Nederlands Instituut voor Maatschappelijke Opbouw (NIMO).

Tekst:

Gui van Hooijdonk

Fotografie

ANP

In memoriam Wim Zwanikken

Pionier van de sam

Het was niet toevallig dat Wim Zwanikken werd gekozen tot directeur van Nederlands Instituut voor Maatschappelijke Opbouw (NIMO). Hij was in 1960 als United Nations Fellow uitgezonden naar de Verenigde Staten om studie te maken van de opleiding van opbouwwerkers. Het NIMO fuseerde later samen met het Nederlands Instituut voor Maatschappelijk Werk Onderzoek tot het Verwey-Jonker Instituut.

Het NIMO was een instituut voor onderzoek, methodiek en voorlichting op het terrein van de samenlevingsopbouw. De oprichting ervan was niet zonder slag of stoot gegaan. De zuilen eisten nog steeds hun plek op en in het bestuur van het NIMO hielden landelijk organisaties elkaar nauwlettend in de

gaten. Het vereiste van Wim nogal wat stuurmanskunst. Niettemin lukte het hem het instituut ook in personele zin op te tuigen. Wanneer het ministerie van CRM het NIMO verzocht onderzoek te doen, bijvoorbeeld naar het bijzonder regionaal welzijnsbeleid, dan resulteerde dat in een formatieplaats en uiteindelijk in een aanstelling voor onbepaalde tijd. Kom daar nu eens om!

In 1969 verschijnt het handboek 'Opbouwwerk als een sociaal-agogische methode', dat Wim samen met Louis van Tienen schreef. Lange tijd verplichte leerstof op sociale academies in Nederland. Wim verwerkte daarin nogal wat Amerikaanse literatuur. 'Community organization' werd omgemuut tot de Nederlandse term samenlevingsopbouw. Samenlevingsopbouw noemden ze een

maatschappelijke functie, zoals zij ook onderwijs als een maatschappelijke functie beschouwden. Die benadering was niet zonder pretenties, maar wel begrijpelijk in een tijd waarin het welzijnswerk meer in het brandpunt van de politieke belangstelling stond dan nu. Onder de paraplu van de samenlevingsopbouw vonden activiteiten plaats in het kader van sociale planning, opbouwwerk en sociale actie. Die activiteiten situeerden ze op micro-, meso- en macroniveau. Op deze manier konden allerlei instellingen en organen netjes worden gerubriceerd.

Centraal in de benadering van Wim Zwanikken en Louis van Tienen stond het principe van de non-directiviteit, waaraan de opbouwwerker zich diende te houden. Het principe valt te begrijpen

NIMO-voorzitter Tilanus (CHU) overhandigt aan minister Marga Klompé het eerste exemplaar van het Nimobulletin, in het midden Wim Zwanikken

enlevingsopbouw

in een situatie van verzuiling, waar zuilenvertegenwoordigers elkaar in besturen van instellingen, net als in het bestuur van het NIMO, nauwlettend in de gaten hielden. Met te geprononceerd optreden zou de beroepskracht zijn eigen ruiten ingooien. Maar er zijn meer verklaringen te bedenken zoals de uit het maatschappelijk werk overgenomen Rogeriaanse benadering van het zich inleven in de cliënt, in de samenlevingsopbouw het cliëntsysteem genoemd. Tenslotte valt op te merken dat het boek van Van Tienen en Zwanikken verscheen in een tijd waarin in de sociologie het functionalisme hoogtij vierde: de samenleving opgevat als een in principe evenwichtig geheel dat de socioloog waarde vrij had te analyseren.

In 1972 verschijnt Bram Peper's boek

'Vorming van welzijnsbeleid, evolutie en evaluatie van het opbouwwerk'. Peper legde daarin de onmogelijke positie bloot van de opbouwwerker als gesubsidieerde belangenbehartiger van bevolkingsgroepen. Wim had daar moeite mee en in het Nimobulletin, het tijdschrift dat het NIMO uitgaaf, ontspon zich een heuse polemieek. Het was het begin van de politisering van het welzijnswerk in het algemeen en van het opbouwwerk in het bijzonder. De worsteling die dat opleverde, heb ik van nabij mogen meemaken toen ik eind 1973 eindredacteur van het Nimobulletin werd. Met het ontstaan van de werkplaatsen opbouwwerk verloor het NIMO gaandeweg het alleenrecht op werkontwikkeling. In 1977 hield Wim het NIMO voor gezien en werd directeur van het Katholiek

Landelijk Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling, een landelijke koepel voor het zogenoemde F2-werk, dat beoogde bij te dragen aan de doeleinden van de samenlevingsopbouw op levensbeschouwelijke grondslag. Het was een functie die aansloot bij zijn progressief-katholieke levensovertuiging. /

Gui van Hooijdonk was tot 2003 senior onderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut te Utrecht

'Armoede integraal benaderen, zet uiteindelijk meer zoden aan de dijk'

In het essay 'Van inkomensondersteuning tot Wmo' roepen Trudi Nederland, Monique Stavenuiter en Hugo Swinnen op tot een meer integrale benadering van bijstand, armoedebestrijding en Wmo. De auteurs zijn werkzaam bij het Verwey-Jonker Instituut en doen hun oproep mede op basis van eigen onderzoek. MO/samenlevingsopbouw vroeg Trudi Nederland om een toelichting.

Tekst

Catrinus Egas

Fotografie

Wim Oskam

In het essay schrijven jullie: ‘Het beleid van overheden richtte zich in de afgelopen tien jaar vooral op deelname aan betaalde arbeid als dé oplossing voor het armoedeprobleem. Dat is niet afdoende gebleken en we moeten de eenrichtingsweg van ‘werk, werk, werk’ verlaten.’

Het huidige kabinet zet echter juist in op ‘iedereen naar regulier betaald werk’. Jullie benadering staat daar dus haaks op.

“De noodzaak van deelname aan arbeid is legitiem. Denk bijvoorbeeld aan vrouwen die nu onbetaalde arbeid verrichten in het huishouden. En je hebt een grote groep Wajongers en anderen met een arbeidsbeperking die prima in staat zijn om reguliere arbeid te verrichten. Dat doen ze al heel veel, maar dat zou aanzienlijk meer kunnen. Maar als je kijkt naar een grote groep die nu afhankelijk is van de bijstand moet je veel meer doen dan proberen ze naar de arbeidsmarkt te brengen. Je kunt die verschillende groepen niet één op één op elkaar leggen en zeggen dat ze allemaal

aan het werk moeten.

We hebben onderzoek gedaan in Roosendaal naar ‘verborgen minima’. Daar troffen we een grote groep mensen aan zonder contact met de gemeente, of hoogstens een administratief contact via de bijstandsuitkering. Meestal hebben ze ook geen contact met andere organisaties. De oorzaak ligt vooral in gezondheidsproblemen van fysieke en psychische aard. Betaald werk ligt voor die mensen ontzettend ver weg.”

De auteurs beschrijven in hun essay dat de leefsituatie van mensen die in armoede terecht zijn gekomen zich kenmerkt door het samengaan van grote en kleine problemen op verschillende levensterreinen. Ze noemen voorbeelden als slechte gezondheid, vermoeidheid, depressie, schulden, sociaal isolement, verlies van regie over het eigen leven, en het ontbreken van zicht op toekomstperspectief. Dat roept al snel het beeld op dat het probleem bij de

Interview (vervolg)

mensen zelf ligt en dat oplossingen dus op individueel niveau moeten worden gezocht.

“Juist niet! De mensen met deze meervoudige problemen komen daar op eigen kracht niet uit. Daar moet je een aanbod voor ontwikkelen, niet alleen individueel maar ook in collectieve arrangementen.”

Jullie stellen dat de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting gebaat is bij samenwerking tussen de gemeente en het maatschappelijk middenveld. Hoe stellen jullie je dat precies voor?

“Er wordt al veel samengewerkt. Dat bleek ook uit de resultaten van de Stedenestafette, waarbij we onderzoek deden naar het armoedebeleid van 23 gemeenten. Vaak is de subsidierelatie leidend en dat is niet wat wij voorstaan. Wat je zou moeten hebben, is dat de gemeente en de vele partijen in het maatschappelijk middenveld gezamenlijk een visie, en draagvlak ontwikkelen. Dat moet worden omgezet in haalbare doelen en activiteiten vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid. Kortom, niet vergaderen maar er op af! Daar moeten gemeenten zich op laten aanspreken in hun armoedebeleid en dat betekent ook dat de gemeente daar de regie in moet pakken. Wij bepleiten om dat vorm te geven in een soort lokaal ‘knooppunt’. Dat bedoelen we niet institutioneel en bureaucratisch en ook niet op basis van het zoveelste convenant. Het moet de uitdrukking zijn van gedeelde betrokkenheid en gedeeld belang.”

Zien jullie hierin een rol weggelegd voor ‘mensen met weinig geld’?

“Ja, je zou juist hun ervaringsdeskundigheid moeten gebruiken! En dan bedoel ik niet met een cliëntenraad. Zo’n raad belandt meestal in een bureaucratische beleidsomgeving en dat vraagt veel expertise. Vraag mensen zelf om aan te geven waar ze mee zitten en wat ze nodig hebben. Er zijn goede initiatieven om mensen uit de bijstand te werven en te trainen om dat soort gesprekken te houden bij mensen thuis. Die mensen vinden het heel belangrijk dat er naar ze wordt geluisterd en dan juist niet door een ambtenaar.”

Zien jullie een rol voor het welzijnswerk en voor het opbouwwerk in het bijzonder? Jos van der Lans en Nico de Boer schrijven in hun essay ‘Burgerkracht’ dat het welzijnswerk nu maar eens plaats moet maken voor burgers zelf.

“Hun stelling is wel erg boud. Maar de omslag van aanbod naar vraag moet wel worden gemaakt en dat blijkt niet zo makkelijk te zijn. Je kunt je afvragen of opbouwwerkers deze groepen wel bereiken. Uit onderzoek dat we daarnaar deden in een Utrechtse wijk bleek dit niet het geval. Naar ons idee moeten opbouwwerkers zelf het initiatief nemen om de kanteling waar te maken. We deden laatst onderzoek in Leiden en de opbouwwerkers daar bleken veel kennis van de wijk te bezitten. Maar er is een vertaalslag nodig om die kennis in te brengen

in beleidstrajecten. Daarvoor hebben we een instrument ontwikkeld: Instrument wijkanalyse opbouwwerk.”

Inmiddels is een nieuwe wet op de schuldhulpverlening op komst. Gemeenten moeten daar binnenkort mee aan de slag, onder andere door verordeningen te maken. Volgens deze wet krijgen gemeenten een grotere verantwoordelijkheid op dit terrein, vooral om regie te voeren en in te zetten op preventie. Trudi Nederland ziet daar echter nog geen echte aanjager in voor de aanpak die zij in hun essay voorstaan. “Je ziet daarin de focus weer alleen is gericht op mensen die ‘niet goed met hun geld kunnen omgaan’. Veel aanbod van budgetteringscursussen en budgetbegeleiding. Begrijp me goed, dat is niet verkeerd, maar er is bij die mensen meestal veel meer aan de hand. En ook daar zou je juist met een integrale benadering iets mee moeten doen. Dat zet uiteindelijk veel meer zoden aan de dijk!” /

Lees meer:

- ‘Van inkomensondersteuning tot Wmo’ Twintig jaar armoedebeleid in Nederland
- Kansen voor het kruispunt Wmo-Wwb; Tien overwegingen bij een gecombineerd participatiebeleid
- Instrument Wijkanalyse opbouwwerk (www.verwey-jonker.nl)

Armoedebestrijding in het maatschappelijk middenveld

Het jarenlange debat over het bestrijden van sociale uitsluiting ging gepaard met een overgang van government naar governance. Bij government bepaalt één dominante partij, de rijksoverheid of de gemeente, het beleid, terwijl de inbreng van andere partijen nihil is. Bij governance is er een veelheid van partijen en verbindingen tussen partijen, waarbij allen de mogelijkheid tot inbreng hebben. Gemeentelijke ambtenarij en professionele instellingen kunnen bijvoorbeeld knooppunten organiseren om hun deskundigheid op dit gebied te delen, ook met de vrijwilligersorganisaties die hierin actief zijn.

Uit: ‘Van inkomensondersteuning naar Wmo’

Catrinus Egas is zelfstandig gevestigd opbouwwerker

Thema: **Participatie in de wijk**

Moderne wijkontwikkeling zonder daadwerkelijke zeggenschap van bewoners is ondenkbaar. Steeds vaker gaat het om het toekennen van bevoegdheden en het delegeren van verantwoordelijkheid. Concepten als zelfbeheer en zelfsturing raken in zwang. Het inzicht groeit dat alleen met burgerparticipatie veranderingsprocessen in buurten uiteindelijk succesvol zijn. Een inventarisatie van visies.

Foto: Marriet Siefers

Wijkvernieuwing

Gaatjes vullen of periodieke controle?

Tekst

Martijn Ubink en
Thijs van der Steeg

Fotografie

Raimond Wouda

Stronkslanden Zuid in Enschede

Stedelijke vernieuwing en ruimtelijke ordening zijn toe aan een nieuwe, meer preventieve aanpak, betogen de auteurs, beiden planoloog. Er is een verschuiving nodig van fysieke naar sociale interventies, van wijken naar buurten en van grootschalig herstel naar preventieve interventies. Met een belangrijke rol voor 'sociale' professionals.

De stedelijke vernieuwing en ruimtelijke ordening staan voor grote veranderingen. Het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing is fors verminderd en droogt na 2014 helemaal op. Tegelijkertijd groeit het bewustzijn dat het fysiek determinisme in de stedelijke vernieuwing de afgelopen jaren niet tot de gewenste resultaten heeft geleid. Het verleden demonstreert dat in de stadsvernieuwing en stedelijke vernieuwing door gemeenten, corporaties en andere betrokkenen vaak te lang is gewacht met het onderkennen van problemen. De grootschalige en kostbare herstelstrategieën die hier op volgden, zijn in de nieuwe economische context onbetaalbaar. Een aanzienlijke omslag in plannend en behereend Nederland is noodzakelijk, gericht op een nauwkeurige diagnose van opgaven en schaalniveaus, een verschuiving van fysieke naar sociale interventies en van grootschalig herstel naar preventieve interventie. Hierbij zijn vooral de bestaande verhoudingen tussen de fysieke en sociale professionals aan een heroverweging toe.

Periodieke controles

Terwijl men door periodieke controles bij de tandarts inzet op het klein houden van problemen, vindt de urgentiebepaling in de stedelijke vernieuwing nog steeds plaats op basis van 'gaatjes'. Slechts veertig wijken die slecht scoren op vooraf gedefinieerde probleemindicatoren staan centraal in de huidige wijkvernieuwing.

Hierdoor blijven wijken waar nog geen sprake is van diepzittende sociale en/of fysieke problemen te lang buiten de radar van beleidsmakers. Dit terwijl de 'haarvaten' van de stad, zoals huisartsen, opbouwwerkers, bewoners, leerkrachten of huismeesters van corporaties vaak al langer zorgelijke signalen afgeven. Door de toegenomen afstand tussen de alledaagse praktijk en het beleid op stedelijk en wijkniveau wordt pas ingegrepen als problemen ver gevorderd zijn. Hierdoor is de speelruimte beperkt en wordt tot nu toe steeds gekozen voor een grootschalige herstelstrategie middels kostbare wijkactieplannen die de wijken er weer bovenop moeten helpen. Recent onderzoek wijst op de noodzaak om, naast de veertig usual suspects uit het krachtwijkenbeleid, nader te kijken naar de suburbane wijken uit de jaren zeventig en tachtig, waarvan een groot deel in zogenaamde woonerf- en bloemkoolwijken is gerealiseerd. Hoewel deze wijken niet op allerlei probleemlijstjes figureren, voltrekken zich wel langzaam maar zeker neerwaartse veranderingen. Deze veranderingen hebben betrekking op een instroom van kwetsbare bevolkingsgroepen, een dalende positie op de stedelijke woningmarkt, een toename van contrasterende leefstijlen, een veranderend gebruik van de woning en de openbare ruimte, en het routinematig beheer van gemeenten en corporaties. Het vroegtijdig onderkennen van een negatieve dynamiek in deze wijken is essentieel om te voorkomen dat

Essay (vervolg)

men wederom in dezelfde valkuil van grootschalig herstel blijft trappen. Hierbij moeten corporaties, gemeenten en maatschappelijke partners specifiekere kennis en inzicht vergaren in wat zich daadwerkelijk in een wijk of buurt afspeelt, hoe onderlinge en informele relaties liggen en welke geleidelijke veranderingen een voorbode kunnen zijn van grootschalige wijzigingen en achteruitgang.

Statistieken onbetrouwbaar

De gebruikelijke statistieken die ten grondslag liggen aan wijkvisies, beleid en urgentiebepaling in de ruimtelijke ordening voldoen hier niet aan. Het belangrijkste knelpunt is dat het schaalniveau van analyse en beleid, vaak gericht op wijken in plaats van buurten of complexen, niet of nauwelijks aansluit op het lagere schaalniveau waarop problemen zich afspelen. Steeds vaker wordt duidelijk dat de eenheden waarlangs gegevensbestanden zijn georganiseerd (wijkniveau of viercijferig postcodegebied) maar in beperkte mate corresponderen met buurten zoals die in de praktijk functioneren of ervaren worden. De grenzen lopen dwars door lokaal ervaren buurten of clusteren juist buurten die weinig met elkaar van doen hebben. De reden van dit onderzoek en vervolgens ook beleid op wijkniveau is niet dat men denkt dat

Schaalniveau en statistiek vormen een onbetrouwbare basis voor beleid

er een logische samenhang is tussen postcodes en sociale problematiek; er is veelal geen alternatief voorhanden. Cijfers op wijkniveau verhullen problemen of kwetsbaarheden die

vrijwel nooit in de hele wijk of viercijferig postcodegebied voorkomen, maar slechts in een klein deel ervan. Het knelpunt van gebruikelijke wijkanalyses op dit schaalniveau is dat scores van goede en slechte buurten en complexen binnen dezelfde wijk elkaar opheffen, waardoor veel wijken gemiddeld scoren. Als de indicator eigenlijk iets signaleert dat in een klein deel van het gebied aan de orde is, dan is het achterliggende probleem op die plek mogelijk veel groter dan voorzien. Tegelijk zijn op allerlei plekken waar we dachten dat er iets aan de hand was in de praktijk problemen veel geringer dan door de indicatoren wordt gesuggereerd. Door de kwantitatieve analyses en de focus op ranglijstjes in de stedelijke vernieuwing wordt slechts zelden de leefwereld en alledaagse werkelijkheid van bewoners als het vertrekpunt van de problemdiagnose genomen.

Preventief bijsturen

Problemen worden zodoende pas opgemerkt als meerdere buurten, complexen of clusters slecht scoren en zich op wijkniveau een probleem aftekent. Vaak is in dergelijke gevallen de problematiek al verder gevorderd dan wenselijk. De reactie in de vorm van grootschalige en vaak fysiek getinte hersteloperaties gaat gepaard met hoge kosten. Zeker in de huidige context doemt de vraag op wie dat gaat betalen. Nu minister Donner de verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid – en daarmee de toekomstige rekening als zich leefbaarheidsproblemen voordoen – op lokaal niveau legt, groeit de noodzaak om problemen vroegtijdig aan te pakken door de speelruimte in wijken en buurten te benutten. Deze ruimte is veelal eindig en zal voor veel wijken op termijn steeds kleiner worden. Dat geldt bij uitstek voor de eerder benoemde bloemkoolwijken. In deze suburbane woonwijken zijn de problemen nu veelal nog overzichtelijk, maar ondoordachte verkoop van sociale huurwoningen, routinematig beheer en een gebrekkige

Het is zaak om nu dubbeltjes te investeren om later euro's vernieuwingsgeld te besparen

aandacht voor problemen van individuele huishoudens beperkt de toekomstige speelruimte voor interventies. Sommige buurten raken daardoor steeds verder voorgesorteerd in een specifieke richting, zonder dat over de wenselijkheid hiervan wordt nagedacht of alternatieve richtingen worden overwogen. Tijdig of zelfs preventief bijsturen is echter wenselijker dan achteraf tegen hoge kosten herstellen: het is zaak om nu dubbeltjes te investeren om later euro's vernieuwingsgeld te besparen. Bovendien laten ervaringen in de stedelijke vernieuwing zien dat als de kwaliteit door bewoners eenmaal als laag wordt ervaren, het erg moeilijk is om de buurt er weer bovenop te krijgen.

Van fysiek naar sociaal

Naast een meer preventieve wijkvernieuwing is een tweede verschuiving noodzakelijk, namelijk van het fysieke naar het sociale domein. Bestaande onderzoeken naar leefbaarheidsaspecten op het juiste schaalniveau, zoals de Index Veiligheid en Leefbaarheid of de Leefbaarometer, hanteren begrippen die voor meerdere uitleg en interpretatie vatbaar zijn. Bovendien zijn deze modellen (noodzakelijkerwijs) data-driven: indicatoren die worden opgenomen in de analyse zijn de indicatoren die voor alle Nederlandse gemeenten en op hetzelfde schaalniveau voor handen zijn. Meer subjectieve signalen uit haarvaten van wijken en buurten zelf spelen hierin nauwelijks een rol. De focus op de omgeving (hoe

Stedenwijk in Almere

gaat het met de omgeving) zou veel nadrukkelijker gecombineerd moeten worden met een perspectief dat zich primair richt op de mens (hoe gaat het met het leven). De gebouwde omgeving is immers zelden de oorzaak van grote onvrede, maatschappelijk verval of sociale deprivatie. Het gaat hierbij primair om de mensen, niet om

de stenen. De Klerk betoogt dat dit nogal eens wordt bevestigd doordat 'dezelfde mensen die eerst flatneurosen hadden, vervolgens wegtrokken naar de buitenwijken en daar het probleem van de groene weduwen gingen vormen'. De ontevredenheid heeft veelal meer te maken met problemen van persoonlijke en sociale aard, dan

van de gebouwde omgeving. Indien de fysieke component domineert, zien we steeds vaker dat sociale problemen 'verhuizen' en herconcentreren in andere delen van de stad, het zogenaamde waterbedeffect. Het gevaar bestaat dat problemen hierdoor slechts door de stad heen worden verplaatst, in plaats van daadwerkelijk opgelost.

Essay (vervolg)

Bewoner meer centraal

Belangrijk voor de toekomstige wijkvernieuwing is om veel nadrukkelijker een koppeling te maken tussen beleid gericht op het individu, de buurt, de stad en de regio. In de toekomst zullen onder een ruimere definitie van leefbaarheid, gericht op kwaliteit van leven, ook individuele factoren in de wijkaanpak betrokken moeten worden. In eerste instantie lijkt dit lastig in een praktijk die gedomineerd wordt door meetbare resultaten en kwantitatieve cijfers. Het gaat immers over moeilijk meetbare factoren zoals

Voorkom de valkuil van grootschalig herstel

persoonlijkheidskenmerken, gedrag, gewoonten, gezondheid, leefstijl, motieven, voorkeuren, et cetera. Toch zijn er ook meer meetbare indicatoren te bedenken die persoonlijke problemen en capaciteiten blootleggen. Denk bijvoorbeeld aan de gezondheidssituatie, zorgbehoefte, betalingsachterstanden en schulden, schooluitval en -verzuim. Door gebruik te maken van dergelijke gegevens kan de mens en bewoner een meer centrale plek in de wijkaanpak krijgen, in plaats van het accent te leggen op een geografisch afgebakend gebied. In de praktijk zal er overigens altijd sprake zijn van een wisselwerking tussen de fysieke omgeving en de sociale leefwereld. Een concentratie van persoonlijke problemen op een laag schaalniveau kan immers tot woningoverstijgende problemen in de buurt leiden. Gekoppeld aan de aanpak of interventie is het bovendien essentieel om op te merken dat onwenselijke achterstanden alleen opgelost kunnen worden door nadrukkelijk verbindingen te zoeken tussen beleid voor de wijk en buurt en het beleid op stedelijk en

soms zelfs regionaal niveau. Problemen kunnen immers op een bepaald schaalniveau gemeten worden, wat niet automatisch betekent dat ook de oplossing op dat schaalniveau te vinden is. Denk bijvoorbeeld aan werk, scholing, bereikbaarheid of het verenigingsleven. Inspanningen in de wijk moeten zodoende nadrukkelijk ingebed zijn in voorwaardenscheppende stedelijke en regionale afspraken.

Achter het bureau vandaan

Wanneer de ambities en mogelijkheden van individuele bewoners als uitgangspunt worden genomen, ligt een belangrijke organisatorische omslag in het verschiet. Niet alleen bij gemeenten en corporaties, maar bij alle partijen en professionals die bij de stedelijke vernieuwing zijn betrokken. Het gaat zoals hiervoor beschreven om een scherpere problemdiagnose vanuit de alledaagse praktijk, van fysieke naar sociale interventies en van grootschalig herstel naar kleinschalige preventie. In de huidige praktijk van zowel analyse als beleid ontbreekt het vaak aan specifieke lokale kennis doordat goede uitvoeringsfunctionarissen te vaak in een beleidsfunctie achter het bureau terecht zijn gekomen. Het gevaar van een onnauwkeurige probleemdefinitie en onvoldoende kennis over bestaande machtsverhoudingen en historisch gegroeide betekenissen is dat incidentele ingrepen in de wijken worden geformuleerd, waarbij de analyse en onderbouwing van de fysieke professional en buitenstaander afkomstig is. Dit terwijl succesvolle interventies alleen tot stand kunnen komen op grond van een goed begrip van de routines, relaties en het gebruik in de dagelijkse praktijk van bewoners. In tegenstelling tot de fysieke professionals, die meestal leidend zijn in de stedelijke vernieuwing, zijn sociale professionals doorgaans beter ingevoerd in deze alledaagse praktijk van de wijk en buurt. Deze kennis uit de frontlinie van maatschappelijke organisaties, zoals wijk- en huismeesters, de afdeling schuldhulpverlening van de gemeente, complexbeheerders, de wijkagent, de

Goede uitvoeringsfunctionarissen zijn te vaak in een beleidsfunctie achter het bureau terecht gekomen

huisarts, of buurt- welzijnswerkers zal veel nadrukkelijker vertaald moeten worden in een bijsturing van beleid. De sociale professionals zullen in de toekomstige wijkvernieuwing dan ook steeds vaker het voortouw moeten nemen, hun inzichten toegankelijk moeten maken en weten te vertalen naar implicaties voor beleid. De gestructureerde werkwijze van de fysieke professional vraagt hierbij nadrukkelijk om aanvullende inzichten van de sociale professional en de alledaagse praktijk. Zowel de sociale als fysieke professional zal dan ook zijn blikveld moeten verbreden en bruggen moeten slaan. Alleen vanuit beide domeinen en in een continue wisselwerking tussen analyse, beleid en interventie, kan het verschil worden gemaakt vóórdat een grootschalige hersteloperatie noodzakelijk wordt. /

1. Ubink, M. & Steeg, T. van der, Bloemkoolwijken. Analyse en Perspectief, Amsterdam (SUN Architecture) 2011.
2. L.A. de Klerk, In: K. Leidelmeijer, & I. van Kamp (2003), Kwaliteit van de leefomgeving en leefbaarheid, Naar een begrippenkader en conceptuele inkadering, RIGO en RIVM.

Martijn Ubink is planoloog en stadsocioloog en als hoofd Onderzoek & Ontwikkeling werkzaam bij VGG-Middelkoop. Thijs van der Steeg is planoloog en strategisch adviseur bij programmabureau stad van de gemeente Almere. Beiden zijn auteur van een recent verschenen boek over bloemkoolwijken.

Vlak voor het parlementaire zomerreces presenteerde de Visitatiecommissie Wijkenaanpak haar eindrapport. In de afgelopen anderhalf jaar werden alle veertig Vogelaarwijken, verspreid over 18 gemeenten, bezocht. In dit overzicht een beknopte weergave van de belangrijkste bevindingen en conclusies.

Tekst:

Henk Krijnen

Fotografie

Bert Spiertz

Eindrapport visitatiecommissie

De wijkenaanpak tegen het licht

Toekomst van de wijkenaanpak: doorzetten en loslaten, zo luidt de titel van het rapport van de visitatiecommissie. Met *doorzetten* wordt bedoeld dat het 'point of no return' is gepasseerd. "Ophouden is geen optie. Dat zou het stukje voor beetje in de afgelopen jaren opgebouwde vertrouwen van burgers in kwetsbare wijken ernstig schaden. Bovendien zou het ook een vorm van kapitaalvernietiging zijn; er is veel opgestart, er is geïnvesteerd in mensen, er zijn verwachtingen gewekt en er is energie losgekomen. Dat moet een weg naar resultaat kunnen vinden. Wie alleen zaait en de oogst vervolgens op zijn beloop laat is – zeker als het publieke middelen betreft – onverantwoord bezig."

Loslaten is geboden vanwege de 'controlezucht' en de 'bureaucratische

omslachtigheden' die zo typerend zijn voor Nederland. "Het echt beleggen van macht en mogelijkheden in de wijken, het daadwerkelijk geven van mandaat aan professionals die in de wijk er toe doen, het echt geven van substantiële zeggenschap en kapitaal aan burgers/bewoners, dat wordt in het beste geval als idee nog wel omarmd, maar in de praktijk komt dat maar mondjesmaat van de grond. Toch is dat de volgende stap waar de wijkenaanpak om vraagt: het definitief verleggen van het zwaartepunt van beslissingen naar professionals en burgers die dag in dag uit in de wijk werken en wonen. Dat vraagt om overheden en instituties die durven los te laten, die dienstbaar zijn aan het oplossend en sturend vermogen dat uit mensen, uit buurten en wijken zelf komt. Niet op papier, maar in de werkelijkheid.

Dat is de uitdaging van de wijkenaanpak van de toekomst."

De uitkomsten

De commissie vat haar bevindingen samen onder vijf noemers. De betreffende tekstpassages in het rapport kunnen tevens worden gelezen als aanbevelingen voor de toekomst.

Meer eenduidigheid nastreven

Fnuikend in de ogen van de commissie is de zogeheten 'projectencarrousel'. "Van veel projecten is het niet duidelijk of, en in hoeverre ze effectief bijdragen aan de ambities/doelstellingen waar de wijk in tien jaar tijd naar toe zou moeten groeien, of zou moeten staan." Gepleit wordt voor meer eenduidigheid: niet alleen op het vlak van sturing maar ook wat betreft de visie. "Om dit proces in

Beschrijving (vervolg)

Kanaleiland, Utrecht

goede banen te leiden is het nodig dat er op basis van een scherpe analyse een door alle aangesloten partners in de wijk gedeelde visie of streefbeeld bestaat met eenduidige, realistische en betekenisvolle ambities waar het in de wijk naar toe moet."

Doordecentraliseren

De commissie breekt een lans voor verschuiving van de uitvoeringsmacht naar wijkprofessionals. "Van bestuurders en ambtenaren vraagt dit om overlaten en uit handen geven, om afstand doen van macht en geld. Specifiek van de wethouder vereist dit doorzettingsmacht en bindend vermogen." Dit proces van loslaten en overdragen komt helaas moeizaam van

'De wijkenaanpak blijkt nog al eens te lijden aan een overdaad aan projecten, veel bureaucratische procedures, een te grote controlezucht en te weinig vertrouwen in de kracht van burgers.'

(Uit: Doorzetten en loslaten, pagina 7)

de grond. "De commissie is nog maar weinig organisaties tegengekomen die de eigen institutionele belangen echt ondergeschikt wilden maken aan het probleem dat opgelost moest worden." Uiteindelijk, zo denkt de commissie, zal de wijkaanpak zorgen

voor een fundamentele herverdeling van professionals op lokaal niveau.

Burgers de hoofdrol geven

Ruim baan geven aan burgerparticipatie is een hoofdambitie. Waargenomen wordt "dat over de hele linie de

Het is na drie jaar uitvoering nog te vroeg om als commissie een oordeel te vellen welke elementen precies een succes zijn.'

(Uit: Doorzetten en loslaten, pagina 50)

afgelopen jaren meer ruimte is gekomen voor bewoners om initiatieven/projecten te starten. De beschikbaar gekomen wijkbudgetten en vouchers hebben daar volgens de gesprekspartners een positieve bijdrage aan geleverd." Maar: "Bewoners in de bezochte wijken maken zich zorgen over de afnemende bewonersbudgetten en de zich (in hun ogen) op het terrein van de wijkenaanpak terugtrekkende rijksoverheid." Naar het inzicht van de commissie zal de wijkenaanpak de verhouding tussen burgers en overheid op den duur grondig veranderen. "Er vindt een verschuiving plaats van overheid, corporaties en andere instellingen die de burger uitnodigen om mee te praten en te participeren, naar burgers die zelf organiseren. De institutionele vorm van meepraten (inspraak) is aan het vervagen."

Meepraten is onvoldoende, het gaat om co-creatie – zo wordt gesteld. Aan betekenisvolle participatie zitten echter haken en ogen: "Wat tenminste nodig is, is dat het totale proces van participatie zorgvuldig wordt ingericht. Hier ligt een verantwoordelijkheid voor gemeenten om duidelijkheid te geven over wat onder 'meepraten' wordt verstaan. Ieders rol en verantwoordelijkheid in het proces van planvorming moet van tevoren zo helder

mogelijk zijn." De commissie maakt zich sterk voor nieuwe exploitatievormen "waarin burgers niet alleen verbaal verantwoordelijkheid krijgen toebedeeld, maar ook materieel; bijvoorbeeld door hen daadwerkelijk exploitatie (en zo nodig het eigendom) in handen te geven van publieke voorzieningen als club- en buurthuizen, speelplaatsen, sportvoorzieningen."

De wijkeconomie stimuleren

Het aanjagen van de economische ontwikkeling van wijken is een belangrijk speerpunt, maar in gemeenten ontbreekt het vaak aan "een operationaliseerbare visie op wijkeconomie." Door oog te hebben voor verdieneffecten kunnen colleges van B&W "een sterke impuls geven aan de dynamiek en het draagvlak van de wijkenaanpak. Hier ligt voor nagenoeg alle gemeenten een stevige opgave voor de komende jaren."

Zorgen voor verankering

Worteling van de wijkenaanpak op lokaal niveau is in de toekomst van groot belang. Dit is in de meeste gemeenten nog niet gebeurd, omdat het een andersoortige organisatie vergt. "De commissie heeft maar bij een enkele gemeente het begin van een denken geconstateerd over hoe de verworvenheden van het wijkgerichte werken te beleggen en een organisatorische kanteling binnen de eigen organisatie te organiseren." De commissie laat een duidelijke waarschuwing horen: "Als het wijkgericht werken daadwerkelijk van de grond wil komen in een gemeente, vraagt dit op dit punt doorzettingskracht van het college van B&W, vooral ook naar de eigen ambtelijke organisatie. De commissie heeft de indruk dat hier tot nu toe nog wat weifelend en vrijblijvend mee wordt omgegaan." Voor de rijksoverheid heeft de commissie een soortgelijke boodschap. De commissie is van mening "dat andere politieke accenten en het feit dat de financiële middelen zijn verplicht, niet kan betekenen dat men is ontslagen van de politieke plicht om er voor te zorgen dat

de positieve resultaten/verworvenheden aan het eind van de tien jaars periode deel uitmaken van de dagelijkse reguliere manier van handelen. Als dit vanuit de departementen niet wordt gedragen, bestaat het risico dat er in de bezochte wijken over een aantal jaar opnieuw moet worden begonnen en weer extra geld nodig is."

Nieuwe voorhoede

Er is in de ogen van de commissie sprake van een opmerkelijke paradox: "De wijken die te boek stonden als achterstandswijken lopen nu in de voorhoede van de institutionele vernieuwing." Het eindoordeel van de commissie adem optimisme: "In menig opzicht zijn de veertig wijken zich aan het ontwikkelen als laboratoria voor institutionele vernieuwingen." Aanbevolen wordt om over twee tot drie jaar opnieuw in de wijken te gaan kijken en de voortgang te evalueren. /

Toekomst van de wijkenaanpak: doorzetten en loslaten (Deel 1: Eindrapportage; 57 pagina's). Den Haag, mei 2011.

Het rapport is verkrijgbaar via internet. Zie: www.kei-centrum.nl, www.nicis.nl of www.rijksoverheid.nl

Lees meer:

- Wonen, wijken en interventies. Krachtwijkenbeleid in perspectief; Karin Wittebrood en Matthieu Permentier. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, juni 2011
- Samen inspireren, leren en sturen. De oogst van twee jaar Community of Practice Wijkenaanpak. Nicis Institute, Den Haag, mei 2011

Henk Krijnen is hoofdredacteur van MO/samenlevingsopbouw

De deliberatieve peiling

Een alternatief voor de wijkbijeenkomst?

De deliberatieve peiling lijkt een veelbelovend participatie-instrument dat gebruikt kan worden om complexe beslissingen te nemen op wijk- en gemeenteniveau. In maart 2010 vond in Nederland de eerste peiling plaats. Op basis van die ervaring zet de auteur de voor- en nadelen op een rij.

Tekst

Marc Pauly

Fotografie

Afke Berger

De deliberatieve peiling is een methodiek die een opiniepeiling koppelt aan deliberatie, discussie en informatie. De methodiek werd ontwikkeld in de Verenigde Staten (waar het Deliberative Poll heet) en is al in verschillende landen toegepast op zowel lokaal, nationaal als Europees niveau. Basis van een dergelijke peiling is een aselechte steekproef. De betrokken personen worden benaderd met een enquête die tevens als nulmeting fungeert. Zij ontvangen uitgebreide, neutrale informatie over het onderwerp en worden voor een discussiebijeenkomst uitgenodigd. Deze duurt één of meerdere dagen. Op deze bijeenkomst discussiëren deelnemers zowel in kleine groepen als plenair over het onderwerp. Ook kunnen zij vragen aan deskundigen

De Wijert Noord

De Wijert ligt in het zuiden van de stad Groningen. Het noordelijke, oudste gedeelte van De Wijert wordt gezien als één van de hoogtepunten in de naoorlogse stadsuitbreiding in ons land. Leidend concept is de uit Engeland stammende wijkgedachte. Elke buurt bestaat in deze filosofie uit een 'core', een hart, met kerken en winkels. Architectonisch principe is het zogeheten sjabloonmodel waarin identieke gebouwen haaks op elkaar staan. De Wijert Noord kent veel sociale woningbouw. De circa 4500 inwoners hebben te maken met sociale uitsluiting en werkloosheid, de participatiegraad is laag.

De in de peiling geïnventariseerde opinies liggen veel dichterbij de opinies van de wijk

stellen. Aan het eind van de sessies vullen de deelnemers opnieuw een enquête in die nauw aansluit bij de nulmeting.

Een deliberatieve peiling levert een betrouwbaar beeld op over de opinies van een geïnformeerd publiek. In het verlengde hiervan verschaft zij inzicht in hoe deze opinies verschillen van die van een ongeïnformeerd publiek. Wat zijn – rekening houdend met de ervaringen opgedaan in de Groningse wijk De Wijert Noord - de voor- en nadelen van een dergelijke peiling?

Voordelen

Meer participatie. Het aantal deelnemers aan de peiling in De Wijert Noord was aanzienlijk groter dan bij eerdere wijkbijeenkomsten. De reden voor de hoge opkomst is dat deelname door een vrijwilligersvergoeding werd aangemoedigd. Verder werd gratis kinderopvang aangeboden.

Grote representativiteit. Doordat bewoners voor hun deelname worden betaald, weerspiegelt een deliberatieve peiling – vergeleken met de meeste wijkbijeenkomsten – veel beter de opinies in de wijk. Op de bijeenkomst in Groningen kwamen mensen meepraten die de wijkprofessionals nog nooit eerder hadden gezien. ‘Het waren niet dezelfde gezichten als altijd’, zo vertelden enkele wijkprofessionals. De opinies die middels een deliberatieve peiling worden geïnventariseerd, liggen dan ook veel dichterbij de opinies van de wijk. Immers, in een gewone wijkbijeenkomst komen voornamelijk de actieve burgers aan bod. Het feit dat

bij een deliberatieve peiling sommigen alleen vanwege het geld meedoen, zorgt juist voor een grotere representativiteit! *Hoge kwaliteit van discussie en besluitvorming.* Ook bij een gewone wijkbijeenkomst vindt discussie plaats, maar de kwaliteit van deze discussie ligt hoger bij een deliberatieve peiling. Dit komt omdat deelnemers van tevoren uitgebreide en gebalanceerde informatie hebben ontvangen. Een tweede verklarende factor is dat ze in kleine groepen kunnen discussiëren met mensen met soms heel verschillende achtergronden en opinies. Omdat de groep deelnemers bij een deliberatieve peiling meer divers is als bij een gewone wijkbijeenkomst zijn in de discussie meer verschillende opinies vertegenwoordigd. Deelnemers discussiëren soms voor het eerst met mensen met heel andere meningen. Dit leidt vaak tot een groei in empathie voor mensen met andere achtergronden. Opinies, en eventuele besluiten die voortkomen uit dergelijke discussies zijn om die reden ook beter gefundeerd. Een laatste reden voor de hoge kwaliteit van de discussie is dat de sfeer tussen wijkbewoners en deskundige professionals beter is. Wijkbewoners hebben in de regel veel klachten over met name woningcorporaties en de gemeente. Wijkbijeenkomsten creëren vaak een wij-zij sfeer waar verwijten sterk de toon zetten. Bij een deliberatieve peiling wordt dit voorkomen doordat bij de plenaire discussies deelnemers alleen vragen stellen aan de deskundigen die zij van tevoren in de kleine groepsdiscussies gezamenlijk hebben geformuleerd. Hierdoor hebben met name de vertegenwoordigers van de woningcorporaties de sfeer op de wijkbijeenkomst als zeer positief ervaren. *Kenniscroei en emancipatie van burgers.* De kennis van burgers over hun wijk groeit aantoonbaar door een deliberatieve peiling. Burgers die hierdoor voor het eerst aan een wijkbijeenkomst meedoen, kunnen door de peiling betrokken raken bij hun wijk en belangstelling ontwikkelen. De

kans hiervoor is groter naarmate de gehouden peiling ook daadwerkelijke beleidsgevolgen heeft en naarmate het instrument vaker of liefst structureel wordt toegepast.

Maatschappelijke kenniscroei. Niet alleen de wijkbewoners maar ook beleidsmakers, professionals en onderzoekers leren iets over de wijk, doordat de enquêtes inzicht leveren over de bewoners van de wijk en hun opinies. Dit kan nuttig zijn voor verdere beleidsplannen.

Nadelen

Hoge kosten. Een deliberatieve peiling kost meer tijd en geld dan een gewone wijkbijeenkomst. Op lokaal niveau bedragen de kosten al gauw zo'n 50.000 euro.

Gesloten vragen. Omdat bij de enquêtes met gesloten vragen wordt gewerkt, is er minder ruimte voor het ontwikkelen van geheel nieuwe ideeën die op een bijeenkomst ontstaan. Doel van een deliberatieve peiling is dat burgers individueel tot geïnformeerde opinies komen. Als het gaat om het bereiken van consensus of om het ontwikkelen van een gezamenlijk voorstel zijn andere participatie-instrumenten, zoals burgerjury's, meer geschikt.

Besloten bijeenkomst. Alleen mensen uit de steekproef mogen aan een deliberatieve peiling deelnemen omdat op deze manier een goede afspiegeling van de wijk wordt bereikt. Dat betekent echter dat mensen die graag willen meepraten, maar niet in de steekproef zitten in eerste instantie uitgesloten zijn. In De Wijert Noord vereiste dit Fingerspitzengefühl. De actieve burgers die buiten de steekproef vielen, werden als gasten uitgenodigd. Zij mochten meeluisteren zonder mee te praten, en werden op de dag bedankt voor hun inspanningen in de wijk. Er is uitleg nodig om de voordelen van deze methodiek duidelijk te maken aan mensen die niet in de steekproef zitten.

De deliberatieve peiling

Op 13 maart 2010 vond in de Groningse wijk De Wijert Noord de eerste zogeheten deliberatieve peiling van Nederland plaats. Het onderwerp was overlast en veiligheid in de wijk. In het voortraject hadden bewoners negen wijkprojecten bedacht die verband hielden met veiligheid en overlast in de wijk. Onderwerpen waren zwerfvuil, schone portieken, portiekafsluiting, verlichting en dergelijke. De peiling is gebaseerd op een aselecte steekproef van 800 bewoners. Deze groep werd geïnterviewd door middel van een enquêteformulier. Er werd gevraagd naar de mening over de belangrijkste overlastproblemen. Naast de opinie vragen en vragen over demografische informatie bevatte de enquête ook kennisvragen om te weten te komen hoeveel de respondenten wisten over hun wijk. Ook mochten bewoners een cijfer geven aan de negen voorgestelde wijkprojecten. Uiteindelijk hebben 263 van de 800 bewoners in de steekproef meegedaan aan deze eerste enquête die thuis bij de bewoners door studenten werd afgenomen. Alle respondenten werden uitgenodigd om op 13 maart 2011 mee te doen aan een wijkbijeenkomst over overlast en veiligheid. Van de 263 respondenten hebben 95 meegedaan aan deze bijeenkomst. Deze dag vormde het hart van de deliberatieve peiling. Vóór die dag kregen de deelnemers een informatieboekje thuisgestuurd. Dit boekje bevatte informatie over de negen voorgestelde projecten, over de wijk en over de organisaties die in de wijk actief waren. Op de dag zelf werden deelnemers verdeeld in tien kleine discussiegroepen die onder toezicht van een getrainde gespreksleider met elkaar in discussie gingen. Naast deze kleine discussiegroepen zijn er bij een deliberatieve peiling ook plenaire bijeenkomsten waar deelnemers vragen kunnen stellen aan deskundigen die speciaal zijn uitgenodigd. In De Wijert Noord waren dit mensen die in de wijk professioneel actief zijn voor de politie, gemeente, woningcorporaties, het wijkopbouwwerk en de bewonersorganisatie. De dag bestond dus uit een afwisseling van kleine discussiegroepen en plenaire bijeenkomsten. Aan het eind van de dag werd opnieuw een enquête onder de deelnemers gehouden. Voor het merendeel bevatte deze dezelfde vragen als in de nulmeting. Door de antwoorden op deze enquête te vergelijken met de antwoorden in de nulmeting kon gemeten worden of en hoe de opinies van de deelnemers waren veranderd door de informatie die zij hadden ontvangen en door discussies die ze hadden gevoerd.

emancipatie-effect wordt het beste bereikt als een deliberatieve peiling geen eenmalige praatbijeenkomst is maar een participatie-instrument dat regelmatig wordt gebruikt om beslissingen te nemen. Een voorbeeld hiervan is dat een wijk jaarlijks een dergelijke peiling gebruikt om te praten en te beslissen over (delen van) het wijkbudget. Zowel in het Braziliaanse Porto Alegre als in China werden soortgelijke projecten al gerealiseerd.

In het kader van deze plannen wordt ook nagedacht over hoe de kosten van een deliberatieve peiling kunnen worden verlaagd. De gemeente maar ook maatschappelijke organisaties kunnen als initiatiefnemer optreden. Een deliberatieve peiling kan worden ingezet bij complexe beslissingen waarvoor draagvlak is benodigd. In dat geval gaat het vaak om kwesties waarbij politici of bestuurders het moeilijk vinden om een keuze te maken. Hier kan een deliberatieve peiling voor legitimiteit zorgen: een representatieve groep burgers komt voor één of meerdere dagen bij elkaar om uiteindelijk op basis van goede informatie en discussie tot een geïnformeerd besluit te komen. Juist in een periode van moeilijke bezuinigingen op de overheidsfinanciën lijkt een deliberatieve peiling daarom een veelbelovend instrument. //

Kennis van burgers over hun wijk groeit aantoonbaar door een deliberatieve peiling

Wanneer een deliberatieve peiling?

Het Centrum voor Filosofie en Publiek van de Rijksuniversiteit Groningen wil de deliberatieve peiling graag ontwikkelen tot een instrument dat meer structureel op wijk- en gemeenteniveau wordt toegepast. Het eerder genoemde

Marc Pauly is als onderzoeker werkzaam bij de vakgroep Ethiek van de faculteit Wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij is bereikbaar via M.Pauly@rug.nl.

Beschrijving

Door bewoners zelf plannen te laten maken en geld beschikbaar te stellen voor de uitvoering ervan, kun je ze stimuleren zich in te spannen voor hun eigen wijk. Met het vouchersysteem wordt de eigen kracht van de burger aangewend voor concrete verbeteringen in de buurt.

Tekst:

Paul van Bodegraven

Fotografie

Copyright MOVISIE

Vouchersysteem

Het stimuleren van bewonersinitiatief

In 2008 kwam er in het kader van het actieplan krachtwijken door een motie van de Tweede Kamer extra geld vrij om burgerinitiatieven te stimuleren. De bewoners van de veertig kracht- of prachtwijken moesten actief betrokken worden bij het verbeteren van de eigen woonomgeving. Als ervaringsdeskundigen weten zij als geen ander wat er nodig is om een buurt vooruit te helpen.

“Vanaf het eerste moment zijn wij betrokken geweest bij het vormgeven en uitvoeren van het vouchersysteem in Amsterdam”, zegt John Sedney, penningmeester van de huurdersvereniging Amsterdam. “De wethouder was op zoek naar een manier om de betrokkenheid van de bewoners te stimuleren. Wij zagen wel mogelijkheden om dat te organiseren, onder bepaalde voorwaarden. Er is gekozen voor het vouchersysteem dat een beetje is aangepast aan de Amsterdamse situatie.”

Spelregels

Het doel van het vouchersysteem is het vergroten van de leefbaarheid en

sociale cohesie door bewoners regie en financiële zeggenschap te geven over het verbeteren van hun eigen woon- en leefomgeving. Regie wil zeggen dat bewoners zelf bepalen welke door bewoners aangedragen verbeterplannen worden uitgevoerd, en welke niet. Daarna gaan ze zelf aan de slag met de uitvoering van die plannen.

In de Amsterdamse situatie is per wijk een van te voren vastgesteld budget van 100.000 euro beschikbaar gesteld. De regels van het vouchersysteem zijn vastgelegd in een modelverordening die de gemeente desgewenst kan aanpassen aan de eigen situatie.

In 2008 is in drie Amsterdamse wijken met het vouchersysteem gestart: De Dapperbuurt, Venserpolder (zuidoost) en Reimerswaal (Osdorp). De waarde van een voucher is vastgesteld op 5.000 euro. Initiatieven konden worden aangemeld bij de regiegroep die bestond uit vertegenwoordigers van de bewoners. Zij besloten over initiatieven tot 5.000 euro. Voor initiatieven tot 10.000 euro moest een wijkraadpleging plaatsvinden.

“Uiteraard golden er een aantal harde

criteria”, legt John Sedney uit. “Het ingediende voorstel moest wat opleveren voor de buurt, en niet alleen voor de aanvrager. Er mochten geen zakelijke belangen in het spel zijn en het moest bijdragen aan de leefbaarheid, veiligheid, educatie, economische ontwikkeling of sociale cohesie in de wijk. In de praktijk bleek dat de leden van de regiegroep daar heel kritisch in waren. Ze hebben echt alle aanvragen goed tegen het licht gehouden en uitgebreid besproken alvorens te beslissen.”

Onderzoek

In Nederland zijn op het moment zestien gemeenten waar met het vouchersysteem wordt gewerkt. De methode is ontwikkeld door het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA) en losjes gebaseerd op de Amerikaanse ABCD-methodiek. Er is door de ontwikkelaar geen onderzoek gedaan naar de effectiviteit van de methode, maar er zijn wel een aantal evaluatieonderzoeken uitgevoerd, ook in Amsterdam. Daarnaast is er een breder onderzoek gedaan naar de inzet van

Kijk voor meer informatie over het programma 'Effectieve sociale interventies' of over andere methodebeschrijvingen op www.movisie.nl/effec-tievesocialeinterventies. Hier heeft u ook toegang tot de databank Effectieve sociale interventies waarin andere succesvolle toegepaste methoden zijn te vinden.

'bewonersbudgetten'.

Het evaluatieonderzoek laat zien dat zowel bewoners als ambtenaren en andere betrokkenen het systeem positief waarderen. Vooral de toegankelijkheid en de laagdrempeligheid worden daarbij genoemd, even als het feit dat bewoners zelf meer regie krijgen over hun wijk. Daarnaast hebben de activiteiten die voortvloeien uit de verbeterplannen een stimulerende invloed op de sociale cohesie. Verschillende bewoners(groepen) ontmoeten elkaar en trekken gezamenlijk op bij het realiseren van de gewenste verbeteringen. Ook het beoogde effect van het betrekken van meer bewoners – mobiliseren van eigen kracht in de termen van Welzijn Nieuwe Stijl - wordt

bereikt. De rol van de regiegroep is belangrijk, net als de ondersteuning daarvan, die vaak vanuit het opbouwwerk wordt georganiseerd.

Mobiliseren

In de Amsterdamse Dapperbuurt bleek het niet moeilijk om bewoners te interesseren voor deelname aan het project. "Het liep daar als een trein", vertelt John Sedney. "De mensen daar zijn mondig en assertief en gewend om mee te denken en praten. Ook de bestaande structuur van het opbouwwerk maakte het makkelijk om bewoners te betrekken."

Dat bleek zowel in Venserpolder als in Reimerswaal anders te liggen. Reimerswaal is een wijk die voor een belangrijk deel vernieuwd wordt. Sloop en nieuwbouw bepalen het aanzien van de wijk die onderdak biedt aan de meest uiteenlopende nationaliteiten. Van een zekere mate van 'organisatiegraad' van bewoners was geen sprake. John Sedney: "Daar vroeg de vouchersystematiek om een heel andere benadering. In de Dapperbuurt volstond een briefje en uitnodiging om mee te denken en praten, in Reimerswaal zijn de ondersteuners vanuit het Wijksteunpunt Wonen de deuren langs gegaan. Ook hebben ze gesproken met sleutelfiguren van de

diverse gemeenschappen. Uiteindelijk is ervoor gekozen om alle initiatieven via een wijkraadpleging voor te leggen, en geen regiegroep te vormen."

Ook in Reimerswaal heeft het vouchersysteem, na alle voorbereidingen, geleid tot een stroom aan goede ideeën en aanvragen. Zo is er bijvoorbeeld een gemeenschappelijke tuin aangelegd waarin allerlei soorten groenten worden gekweekt. Er is een locatie waar buurtbewoners voor elkaar koken en eten serveren uit alle windstreken. Ook is er gezamenlijk een receptengids gemaakt waarin al die verschillende keukens aan bod komen. Wat maakt het vouchersysteem tot zo'n succes? Voor John Sedney is dat duidelijk: "Het feit dat mensen zelf invloed uit kunnen oefenen door mee te beslissen over plannen maakt ze enthousiast. Ze merken dat er ook echt iets gebeurt. Goede medewerking en opvolging door gemeente en woningcorporaties is wel een belangrijke voorwaarde voor succes. Maar ook die waren erg enthousiast. Ze zagen dat er tijdens deze trajecten een nieuw elan ontstond. Iedereen was en is erg positief over de opbrengsten." Het enthousiasme van alle betrokkenen heeft ertoe geleid dat het project is voortgezet in 2010 en 2011. Op het moment loopt er nog een vouchertraject in de wijken Venserpolder Holendrecht.

Voor iedereen

Het is een illusie om te denken dat met het vouchersysteem 100 procent van de bewoners bereikt kan worden. Of zoals John Sedney het verwoordt: "Er zullen altijd mensen zijn die zich afzijdig houden van de samenleving. Maar dit systeem is heel laagdrempelig en heeft daardoor een positieve werking naar bewoners die eerder niet mee wilden denken en praten. Het vouchersysteem is er voor iedereen; als je mee wilt doen, kan dat." /

Paul van Bodegraven is journalist

Zelfsturing past prima in de huidige tijdgeest: burgers die zelf verantwoordelijkheid nemen voor hun leefomgeving en overheden die hen daarin faciliteren en enthousiasmeren. Het model lijkt een succesvolle aanzet voor veranderingen in bewonersparticipatie, maar brengt ook nieuwe verhoudingen met zich mee. En roept vragen op waarop gezamenlijk een antwoord moet worden gevonden.

Tekst:

Kitty van den Hoek

Fotografie

Copyright Proeftuin Zelfsturing

Zelfsturing

Ervaringen, grenzen en perspectieven

Tijdens het PlattelandsParlement 2009 presenteerde de toenmalige gemeente Helden (nu Peel en Maas) haar visie op en praktijkervaringen met 'zelfsturing' door bewoners (zie ook het artikel van Jan Custers elders in dit nummer). De presentatie maakte veel los omdat het voor actieve bewoners aangaf dat er ook gemeentelijke overheden zijn die serieus denken (en doen) over werkelijke inbreng van bewoners. Ondertussen is Peel en Maas het boegbeeld geworden van zelfsturing, ook wel aangeduid als derde generatie burgerparticipatie. Het Sociaal en Cultureel Planbureau wijdde er een heel hoofdstuk aan in het recente rapport Informele groepen. Ook het kabinet Rutte is er vol van, getuige de enthousiaste reactie van minister Donner op het voorstel van het LSA tot de oprichting van wijkondernemingen, bestierd door bewoners. Zowel onder actieve

bewoners als in professionele beleids- en onderzoekskringen appelleert het model van zelfsturing aan de huidige tijdgeest. Uiteraard kent deze geavanceerde vorm van bewonersparticipatie ook haken en ogen. Zo veronderstelt zelfsturing de aanwezigheid van sociaal en menselijk kapitaal in de desbetreffende kernen en komen burgers en overheid in nieuwe verhoudingen tot elkaar te staan.

Wat is zelfsturing?

De gemeente Peel en Maas definieert zelfsturing als het geven van ruimte door overheid en maatschappelijke partners aan gemeenschappen (dorpen en kernen) en kleinere sociale verbanden, om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor de kwaliteit van hun leven en leefomgeving. Door bewuste cultivering van zelfsturing treedt er een proces in werking waardoor 'krachtige intelligente sociale verbanden'

ontstaan. De gemeente stuurt in een regierol op burgerschap, zelfsturing en 'heelheid' (integraliteit) (Gemeente Peel en Maas, 2009).

Concreet ziet dat er in de kleine kernen van Peel en Maas als volgt uit: de dorpsraad is vervangen door het dorpsoverleg, de spil in de organisatiestructuur. Het heeft een fundamenteel andere rol dan de voormalige dorpsraad: het dorpsoverleg mobiliseert individuele medebewoners om grote en kleine projecten zelf op zich te nemen. De leden van het dorpsoverleg nemen echter zo min mogelijk organiserende en uitvoerende taken op zich. De werkgroepen die door hun activering ontstaan, zijn zelf verantwoordelijk voor het project of het idee waartoe ze ontstaan zijn. Geen onderwerp of beleidsterrein is taboe, bewoners kunnen zich over alles

Meer dan tweehonderd enthousiaste ambassadeurs van het kerkdorp Beringe gaven blijk van hun betrokkenheid bij hun dorp en de gemeente Peel en Maas tijdens een internationale ontmoeting met zes andere dorpen die de naam Beringe dragen

Zelfsturing veronderstelt de beschikbaarheid van sociaal en menselijk kapitaal in wijk, buurt of dorp

uitspreken en voorstellen doen aan elkaar en de gemeente. Alleen de ideeën waarvoor voldoende gedeeld enthousiasme en wapperende handjes gemobiliseerd kunnen worden, vinden werkelijk doorgang.

Coachende, adviserende rol

De gemeente en de welzijnsorganisatie Vorkmeer spelen beiden een coachende, adviserende en dienende rol binnen

deze structuur. Dat vertaalt zich naar houding, competenties en handelen van de medewerkers die daadwerkelijk het contact onderhouden met de dorpsoverleggen. In Peel en Maas zijn dat Wil van der Coelen, regisseur zelfsturing vanuit de gemeente, en Jan Custers, tot juni vorig jaar directeur van welzijnsstichting Vorkmeer en momenteel projectleider van de Proeftuin Zelfsturing. In het SCP-rapport Informele groepen vertelt Van der Coelen hoe hij bewoners bewust probeert te maken van de uitwerking van oude machtsstructuren in de dorpsgemeenschap. De brede manier van kijken naar potentieel onder medebewoners is een vaardigheid waarop actief gecoacht wordt. Het dorpsoverleg leert zo meer ruimte te geven aan bewoners en groepen van buiten de gevestigde orde. Een jongerenkeet kan bijvoorbeeld

een katalysator van initiatief en ondernemerschap zijn, maar dat moet een bewoner vanuit het dorpsoverleg wel kunnen en willen zien (Vermeij en Steenbekkers 2011 in Van den Berg et. al. 2011). Zowel gemeente als welzijnsorganisatie maken bij het coachen en ondersteunen dus gebruik van de toolkit van samenlevingsopbouw. Custers tekent daarbij wel duidelijk het verschil aan tussen beide posities en stelt dat 'de opbouwwerker (...) de enige vooruitgeschoven professional (is) die dit proces van gemeenschapsontwikkeling vanuit een onafhankelijke positie stimuleert en ondersteunt'.

Nieuwe verhoudingen

De gemeente Peel en Maas heeft elf kleine kernen die nog wel beschikken over basisvoorzieningen als een gemeenschapshuis en een basisschool,

Analyse (vervolg)

Spel met vrijwilligster en ouderen bij de dorpsdagvoorziening in Peel en Maas

het zijn kernen waar geen krimp dreigt en het verenigingsleven bruist. Hierin herkennen we een belangrijke veronderstelling die aan zelfsturing ten grondslag ligt: de beschikbaarheid van sociaal en menselijk kapitaal in de desbetreffende kernen. Burgers moeten voldoende geëquipeerd en gemotiveerd zijn om zelf visie te ontwikkelen op de toekomst van de directe leefomgeving; om die visie te kunnen concretiseren naar acties en/of plannen en die vervolgens ook in hoge mate te kunnen realiseren. De (gemeentelijke) overheid moet in staat zijn haar alomvattende verantwoordelijkheidsgevoel terug te geven aan de bewoners en hen te faciliteren bij het realiseren van het door hen bepaalde beleid – binnen door de gemeente gestelde kaders. Daarmee komen overheid en bewoners in nieuwe verhoudingen te staan en dat brengt vragen met zich mee die te maken hebben met de grenzen aan zelfsturing: bestuurskundig, politiek, ruimtelijk maar ook moreel.

Grenzen zelfsturing

Zo is het bijvoorbeeld de vraag hoe een zelfsturend dorp omgaat met de behoeften van haar minderheden. In het dorp Grashoek in Peel en Maas hanteert men het principe dat een wens pas haalbaar is als er bewoners te vinden zijn die het willen organiseren. Jongeren die een skatebaan wilden, verzamelden 167 handtekeningen en een flink geldbedrag waarmee zij het dorpsoverleg en de gemeente overtuigden om de skatebaan aan te laten leggen. Een andere groep jongeren die

De aanloop naar derde generatie burgerparticipatie in Opsterland

Geavanceerde vormen van burgerparticipatie hebben aanlooptijd en 'cultivering' nodig, zo blijkt ook uit 'Het verhaal van Opsterland', een publicatie van MOVISIE over de ontwikkelingen in de afgelopen tien jaar rond bewonersparticipatie in deze Friese plattelandsgemeente. De organisaties voor Plaatselijk Belang spelen er een belangrijke rol als gesprekspartner van de gemeente.

In Opsterland is door gemeente en opbouwwerk (Timpaan) actief geïnvesteerd in coaching van deze belangengroepen die al sinds de jaren zestig bestaan in veel plattelandsregio's in Noord-Nederland. Ook binnen de gemeente zelf is geleidelijk aan een cultuurverandering tot stand gekomen. In 2002 is begonnen met Dorpspiegels; vanaf 2007 is gewerkt aan Dorpssteunpunten waarbij bewoners (niet alleen het Plaatselijk Belang) een steeds prominentere inbreng en eigen verantwoordelijkheid hebben gekregen.

Lieneke de Jong van Plaatselijk Belang Jonkerslân verwoordt het als volgt: "De Dorpspiegels en wat daar uit voortkomt, zoals de opbouw van een Dorpssteunpunt, heeft de bewoners van Jonkerslân bewuster gemaakt dat we verantwoordelijk zijn voor ons eigen doen en laten. Dat bewustzijn breidt zich langzaam uit onder een grotere groep bewoners. Als wij onze school willen behouden, moeten we dat niet aan de gemeente en de overkoepelende organisaties overlaten, maar zelf in actie komen!"

Meer lezen

- Vermeij, L. en A. Steenbekkers (2011). Gekweekte grass roots. In: E. van den Berg, P. van Houwelingen en J. de Hart (red.). Informele groepen. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (gratis te downloaden van www.scp.nl)
- Gemeente Peel en Maas (2009). Proeftuin zelfsturing. Het brondocument (gratis te downloaden van www.proeftuinzelfsturing.nl)
- Verhulst, J. en S. Sluiters (2010). Doehetzelfgids dorpen en wijken. Zelfsturing, het nieuwe tijdperk van gemeenschapsontwikkeling. Horst: Vereniging Kleine Kernen Limburg (gratis te downloaden van www.vkkl.nl/node/634)
- Schonewille, J. en H. van Xanten (2011). Het verhaal van Opsterland. Burgerparticipatie in de praktijk. Utrecht: MOVISIE (gratis te downloaden van www.movisie.nl)
- www.plattelandsparlement.nl

een voetbalkooi in het dorp wilden, ondernamen na het gesprek met het dorpsoverleg geen verdere actie. Die voetbalkooi kwam er dus niet. Maar hoe zit het met wensen waar niemand in het bijzonder zich hard voor wil maken, hoewel iedereen de wens onderschrijft? Steenbekkers en Vermeij noemen in het SCP rapport Informele groepen als voorbeeld het behoud van een coöperatieve diepvries als cultureel erfgoed. De sloophamer dreigt, maar het dorpsoverleg neemt een afwachtende houding aan. Als bewoners voor bepaalde zaken niet warmlopen, zijn ze kennelijk de moeite niet waard (Vermeij en Steenbekkers 2011 in Van den Berg et. al. 2011). Of dient de overheid op zeker moment, bij bepaalde zaken, in te grijpen in lijn met haar zorgplicht voor alle burgers? Wat te doen als het niet over een diepvries gaat, maar over een voorziening voor een klein aantal

Het Plattelands Parlement 2011. Bewoners in gesprek met Tweede Kamerleden over zelfsturing

Tijdens de editie 2011 van het PlattelandsParlement op 12 november verkennen deelnemers succesvolle vormen en strategieën van derde generatie burgerparticipatie en zelfsturing. Doel is te komen tot antwoorden op de fundamentele vragen die kleven aan zelfsturing. Dit mondt uit in aanbevelingen voor burgers en overheid. Zie ook www.plattelandsparlement.nl.

kwetsbare ouderen die hier zelf geen werk van maken?

Langere termijn

Dezelfde vraag doemt op als dorpen binnen één en dezelfde gemeente onderling erg blijken te verschillen in organiserend vermogen. Binnen het zelfsturingsmodel kan het betekenen dat het ene dorp er uitstekend in slaagt middelen en voorzieningen te verwerven, terwijl het andere worstelt met zichzelf en de boot mist. Niets doen betekent dat achterstanden zichzelf zullen versterken. Een andere vraag is nog hoe een zelfsturend dorpsoverleg zich verhoudt tot de gemeente als kadersteller en de gekozen gemeenteraad. De kloof tussen burger en politiek is groot en raadsleden zijn doorgaans onvoldoende in staat die te overbruggen. In die zin vervult een dorpsoverleg een brugfunctie tussen informele groepen in het dorp en de formele systeemwereld van lokaal bestuur en politiek. Het dorpsoverleg is op zichzelf geen democratisch gekozen orgaan, maar versterkt wel de lokale democratie, de zeggenschap van bewoners. De informele eisen die aan de leden van het dorpsoverleg en de werkgroepen gesteld worden zijn hoger dan wat in het verleden van een dorpsraad werd verlangd: het mobiliseren van medebewoners is intensief werk, het voorbereiden van plannen tot bijvoorbeeld landschapsontwikkeling

of woningbouw is veelomvattend en complex werk. De gemeente en gemeenteraad worden taken uit handen genomen, maar hiermee worden zij tegelijkertijd minder relevant. Het is de vraag hoe deze nieuwe verhoudingen op langere termijn de rol en reikwijdte van gemeente en raad vormen.

Perspectieven

Zelfsturing in Peel en Maas, dat hier al in 2000 mee begon, lijkt een succesvolle opmaat voor veranderingen in bewonersparticipatie in veel meer gemeenten in Nederland. Het roept ook vragen op en brengt grenzen in zicht, waar gemeenten, bewoners en professionals in samenlevingsopbouw een antwoord op zullen moeten vinden. Maar het model biedt inspirerende perspectieven voor het versterken van de (indirecte) democratie. Of zoals Peel en Maas het zelf moedig verwoordt in haar brondocument Proeftuin Zelfsturing: "In een gemeenschap met 1000 inwoners is meer kennis aanwezig dan op een gemeentekantoor met 150 medewerkers. Laten we eens kijken hoe we er met 1150 mensen samen uitkomen." /

Kitty van den Hoek is redacteur van MO/samenlevingsopbouw

Community organisator Lee Staples

Agiterende vragen

Agitatie en sociale actie – het zijn woorden die zonder ironie en moeiteloos uit de mond rollen van Lee Staples, hoogleraar in Boston, maar vooral sinds veertig jaar ‘community organizer’ in de VS, net als Obama voorheen. ‘Je begint met iets kleins, als twee mensen klagen over rondscheurende auto’s, dan heb je een issue.’

Tekst

Marcel Ham en
Jeroen Gradener

Fotografie

Kalman Zabarsky,
Boston University

Lee Staples is hoogleraar 'macro practice' aan de Universiteit van Boston, met als specialisatie community organizing. De titel van zijn bekendste boek luidt 'Roots to power. A manual for Grass Roots Community Organizing'. Dit boekwerk is voor menig Nederlandse student Culturele en Maatschappelijke Vorming verplichte kost. (In maart was Staples op bezoek bij de opleiding CMV van de Hogeschool van Amsterdam.) Sinds eind jaren zestig werkt hij als community organizer, directeur, trainer, coach en adviseur in buurten.

Lee Staples houdt zich als hoogleraar aan de Boston University intensief bezig met community organizing. Opbouwwerk in Nederland lijkt daarop, maar de Amerikaanse community organizer is veel meer dan de Nederlandse opbouwwerker een agitator. Hij brengt mensen bij elkaar die ontevreden zijn opdat ze van hun buurt een leefbaarder plek maken. Vaak is ook 'sociale actie' onvermijdelijk: eisen stellen, de media bespelen, een protestbijeenkomst organiseren, het stadhuis bezetten. In de woorden van Staples gaat het om 'het uitoefenen van macht'. De community organizer is lang niet altijd in dienst van de overheid, en wat Staples betreft is dat maar goed ook. President Obama was een community organizer en Staples voelt zich met hem verwant. Meer nog dan een professor is Staples een man uit de praktijk. Sinds midden jaren zestig werkt hij in de meest gedepriveerde buurten van de VS; zijn hoogleraarschap was een erkenning van alle kennis die hij daar opdeed.

Het is merkbaar aan zijn manier van opereren. Op een zonnige zaterdagochtend in maart is hij te gast bij de weekendschool voor middelbare scholieren in de Bijlmer. Een groep van veertien 15-jarige jongeren van Ghanese afkomst vertelt hem – ze

spreken probleemloos Engels – over het zaterdagprogramma van huiswerk maken, debatteren en luisteren naar een spreker. Staples is authentiek geïnteresseerd. "Ik werk in Chelsey, dicht bij Boston, met zwarte jongeren. Die worden aan de lopende band door de politie gefouilleerd op wapens, hoe is dat bij jullie?" "Hier net zo", reageert een van de jongens. Staples: "Wat zou je daaraan kunnen doen?" De jongen: "Wat kún je?" Staples: "Je kan een bijeenkomst organiseren, iemand aanwijzen die als leider optreedt, een afspraak maken met de politie om ze te vragen of ze met meer respect willen optreden." Jongen: "Het imago van de Bijlmer is slecht, dat is moeilijk te veranderen." Staples: "En als je dat toch zou willen?" Een meisje: "We zouden een magazine kunnen maken." Staples: "Klinkt goed. Als je samenwerkt, kun je veel veranderen – meer dan je denkt."

Een paar uur later, bij een lunch van een broodje Döner en een bekertje Fernandes, blijkt Staples opnieuw net zo lief vragen te stellen als antwoorden te geven. Na een minuut of tien onderwerpt hij zich toch.

U bent na meer dan veertig jaar nog steeds heel actief als een community organizer en u gaat nog regelmatig van deur tot deur om mensen in beweging te krijgen. Waarom eigenlijk?

"Het gaat mij om meer dan dat er stoplichten worden geplaatst en dat het vuil wordt opgehaald. Het ideologische is voor mij belangrijk, de herverdeling van inkomen en macht, sociale rechtvaardigheid. Dat geldt voor veel community organizers, en het is ook de reden dat ze zo lang en hard werken voor zo weinig geld."

U was directeur bij Acorn, de Association of Community Organizations for Reform Now, een organisatie die nationaal de lage-inkomensgroepen organiseerde en zich hard maakte voor betaalbare

Interview (vervolg)

huizen, onderwijs en publieke voorzieningen. Vorig jaar ging de organisatie ter ziele, wat ging er mis?

"We probeerden met Acorn iedereen te verenigen: armen, immigranten, zwart en wit, de middenklasse en de onderklasse, homo's en hetero's, latino's enzovoort. Het was een van de grootste en succesvolste bewegingen in de geschiedenis, met 300.000 actieve leden in alle VS-staten en 120 kantoren. We werkten lokaal en nationaal, tégen de banken, vóór belastinghervorming. We organiseerden dat zwarte mensen zich registreerden zodat ze gingen stemmen. Veel mensen stemden vervolgens op Obama. Waarschijnlijk veroorzaakte dat succes een terugslag. We werden aangevallen door de republikeinen, werden doorgelicht op fraude. De administratie van Acorn was een beetje slordig, plaatselijke kantoren huurden soms verslaafden in om mensen over te halen zich te laten registreren. Rechts maakte daar een groot schandaal van en beschuldigde Acorn van fraude. Een als een pooier vermomde rechtse journalist ging met een verborgen camera en acteurs bij verschillende kantoren binnen. Ze ontlokten stafleden van Acorn uitspraken waarin ze fraude om de regering te ondermijnen, goedpraatten. Sommige dingen waren uit hun context gehaald, maar sommige dingen werden ook echt gezegd. Dus dat werd het einde van de beweging."

Is de toekomst niettemin aan 'community organizing'? Met dank aan de forse bezuinigingen die de toch al bescheiden verzorgingsstaat van de VS treffen?

"Alles ligt nu inderdaad onder vuur, en veel oplossingen worden van de markt verwacht. Dat betekent dat er een harde noodzaak is om de regering onder druk te zetten om haar de dingen te laten doen die ze uit zichzelf niet doet. Op sommige terreinen groeien de sociale initiatieven van mensen ook heel sterk, onder jongeren, gehandicapten, immigranten en milieu-activisten."

In Nederland zeggen steeds meer progressieve mensen dat het wel een tandje minder kan met de verzorgingsstaat, zodat het eigen initiatief van mensen kan opbloeien.

"Ik ken jullie situatie niet goed, ik ben hier nog maar kort, maar ik zou zeggen: wees voorzichtig. Ik betwijfel of je de staat moet kortwieken om ruimte te creëren voor eigen initiatief. Je kunt nu toch ook actie ondernemen? Iets anders is dat de Nederlandse overheid nu fondsen beschikbaar stelt die tot participatie moeten leiden. Ik hoop ook echt dat dat gaat werken, maar als je me zou vragen of ik dénk dat het gaat werken, zou ik zeggen: nee.

Ik denk ook dat het om meer draait dan participatie, het gaat ook om macht, om controle. Ik vind het moeilijk te geloven dat overheden of bedrijven werkelijk macht willen delen. Wel zolang je het met ze eens bent natuurlijk. Maar niet bij een verschil van mening. Als een groep bewoners zich verzet tegen de komst van een gebouw op de plaats van een park, heb je niet zo veel aan participatie, dan heb je een onafhankelijke stem en macht nodig."

Wat moeten de vaardigheden voor professionals in zulke situaties zijn?

"Je moet ten eerste kijken wie de professional betaalt. Als dat de overheid is, wordt het heel moeilijk voor hem om een kritische positie in te nemen. Acorn nam aanvankelijk geen overheidsgeld aan, en toen we dat wel deden waren we snel out of business. Geen enkele heersende groep gaat de instrumenten verschaffen die zijn leiderschap ondermijnen. Je kan als professional wel proberen zo onafhankelijk en radicaal mogelijk te opereren, maar het is tricky, je krijgt snel problemen met je baas."

Krijgt u wel eens te horen dat u een 'old school' conflictdenker bent?

"O yeah, alsof het iets zou zijn van de jaren zestig en zeventig. Ik vind dat bullshit – met alle respect. Het is een manier van de heersende groepen om militante protesten in diskrediet te

Ik betwijfel of je de staat moet kortwieken om ruimte te creëren voor eigen initiatief

brengen, te marginaliseren. Je moet eerst een analyse maken, en dan naar je gereedschapskist kijken. Je gaat toch ook geen hamer pakken wanneer je een zaag nodig hebt, omdat een hamer nu eenmaal je favoriete stuk gereedschap is? Zo is het ook met sociaal werk. Als er consensus is, ga je samenwerken. Maar als er verschil is met de beleidsmakers, zoals in Wisconsin waar de overheid de vakbonden wil vernietigen, dan ga je toch niet bij een lunch kijken hoe je er samen uit kunt komen? Dat is een test, een win-loose-situatie, je hebt geen winnaar zonder verliezer. Dan is het beste gereedschap sociale actie. Dat is niet anders dan driehonderd jaar geleden. En kijk naar Egypte, dat was ook sociale actie."

Is Obama als president een community organizer?

"Die vraag stel ik vaak aan mijn studenten. De meningen zijn verdeeld. Toen Roosevelt in de jaren dertig president werd, riep hij de vakbonden op zijn kantoor en zei: 'Ik ben het eens met een heleboel wat jullie willen bereiken, maar als jullie succes willen hebben, dan moeten jullie me aanvallen en onder druk zetten.' Wij als community organizers hoopten allemaal dat Obama ook zo zou zijn. Ik mag Obama graag, en hij gebruikte ons om gekozen te worden, en dat gaat hij voor de verkiezingen in 2012 weer doen. Maar ik vind dat hij als president niet als een community organizer werkt. Natuurlijk, hij is een miljoen keer beter dan Bush, maar hij regeert traditioneel, top-down. Misschien omdat hij heel veel aanvallen

van rechts te verduren heeft, maar hij lijkt niet erg geïnteresseerd in een countervailing force van links. Daarin ben ik teleurgesteld.”

De community organizer moet niet wachten tot de onvrede op hem afkomt, hij moet agiteren

Community organizing als in de VS, gericht op empowerment en machtsvorming, is ondenkbaar in Nederland. Hoe krijg je dat voor elkaar?

“De issues moeten vanuit de gemeenschap komen, je moet mensen er dus om vragen. Je begint met iets kleins, maar het moet geen persoonlijk probleem zijn. Als er twee mensen klagen over rondscheurende auto's, dan heb je een issue. Dan kun je iets gaan doen.

De community organizer moet niet wachten tot de onvrede op hem afkomt, hij moet agiteren. Stel dat ik aanbel bij jouw deur in een straat waar het een rotzooi is. We krijgen een gesprek en jij vertelt hoe geweldig de buurt is and so on. Dan kan ik vervolgens zeggen: ‘Nou, leuk je te hebben gesproken – tot ziens.’ Maar wat ik zou doen, is zeggen: ‘By the way, wat is dat met die rotzooi daar op straat? Spelen je kinderen daar niet? Nee? Is dat omdat het gevaarlijk is? Moet de gemeente daar niet wat aan doen?’ Dus ik stel agiterende vragen.”

U zult vast vaak mensen zijn tegengekomen die zeggen: laat me met rust, ik heb een baan en 's avonds wil ik op de bank tv-kijken.

“Natuurlijk. Negen van de tien mensen zullen nooit actief worden, al zullen ze het meestal niet zo hard zeggen. Sommige mensen bij wie je aanklopt slaan de deur dicht. Anderen denken dat je een crimineel bent die ze komt beroven. Ik zit daar niet over in, ik ben geïnteresseerd in degenen die ‘ja’ zeggen. Als je gaat klagen dat mensen nu eenmaal lui zijn en toch nooit in beweging komen, wordt het tijd voor je om een jaartje op sabbatical te gaan.”

Is uw advies aan burgers: doe zo veel mogelijk zonder de staat op eigen kracht, of: richt je met je eisen juist tot de overheid?

“Dat hangt af van het doel. Als je economische rechtvaardigheid wilt, kom je uiteindelijk bij de overheid terecht. Het is net als met een bokser, die voert honderden kleine gevechten waarmee hij zijn vaardigheden vergroot, en dan daagt hij de kampioen uit.

Een andere lijn is: waarom maak je je druk om de overheid als het doel gewoon is een speelplaats te realiseren? Een veel minder gepolitiseerde beweging dus. Amerikaanse historici hebben berekend dat 90 procent van de Amerikaanse burgerinitiatieven tot die laatste categorie gerekend kunnen worden. Zelfhulp dus, op eigen kracht. Dan is het denk ik wel een beetje uit balans geraakt.”

In Nederland slagen politici er vaak in om zich verzettende burgers af te schilderen als emotioneel klagende nimby's? Hoe voorkom je dat?

“Er zijn een heleboel manieren waarop machthebbers op verzet reageren: ontkenning, vertraging, in diskrediet brengen. Een veelgebruikte wijze is de mensen te bekritisieren die met de klacht komen. Daar moet je op anticiperen. Je moet documentatie hebben, erop berekend zijn. Academics opvoeren die deskundig zijn, is bijvoorbeeld heel effectief.”

Hoger opgeleiden zullen dan succesvoller zijn.

“Minder hoger opgeleiden kunnen een beroep doen op fairness: als het in een rijkere witte buurt wel is gelukt om iets vergelijkbaars te bereiken, waarom bij ons dan niet? Bestuurders zijn daar gevoelig voor, niemand wil als oneerlijk worden gezien.”

Wat van het sociale leven in Nederland zou u in de VS als goed voorbeeld noemen?

“Veel dingen. Om te beginnen het onderwijssysteem dat zo veel betaalbaarder is voor minder vermogende mensen. Het zal allemaal niet perfect werken, en jullie hebben zorgen en bezuinigingen, maar jullie welvaartsstaat is zó veel verder ontwikkeld vergeleken bij de VS. En ook het multiculturalisme in een stad als Amsterdam, zonder de getto-isering en zonder afgeschreven steden, zoals we in de VS hebben. De uitspraken tegen migranten zijn bij ons ook veel harder dan hier, veel gemener, is mijn indruk. In de VS hebben we na 9/11 een heel nieuwe dimensie. Rechts speelt heel sterk in op angsten voor mensen met een donkere huid. Mijn grootste vrees is een nieuwe terroristische aanval; dan zou ons land een hele sterke ruk naar rechts maken. Ik bid dat dat niet gebeurt.”

Als je economische rechtvaardigheid wilt, kom je uiteindelijk bij de overheid terecht

Marcel Ham is hoofdredacteur van tss.

Jeroen Gradener is cultuursycholoog, docent en onderzoeker community development/ samenlevingsopbouw, werkzaam aan de Hogeschool van Amsterdam

Moderne wijkontwikkeling in Utrecht

Herstructureren met empathie

De herstructurering van de Utrechtse wijk Ondiep is niet alleen het verhaal over 'de tragiek' van 'oude bewoners' en de teloorgang van oude vormen van participatie. Het gaat ook over de verlangens van nieuwe bewoners die de wijk binnentrekken en over idealistische vergezichten van bestuurders, architecten en welzijn- en opbouwwerkers. Een schets en een analyse van een transformatieproces van meer dan tien jaar.

Tekst

Ton Baetens

Fotografie

Coby van Geffen

Vanaf eind jaren negentig wil 'de' overheid ingrijpen in de wijk Ondiep. Drie sterke actoren namen daarin het voortouw: 'maatschappelijk entrepreneur' Theo van Wijk, provinciaal projectleider Christine Dolman en woningcorporatie Mitros. In de afgelopen tien, twaalf jaar zijn - mede als gevolg van hun handelen - in Ondiep nieuwe gebouwen verschenen en sommige straten opgeknapt. Er zijn 'brandingsessies' gehouden en buurtinformatiedagen waarin het ideale centrum getekend mocht worden.

Al dat rekenen en tekenen, dat plannen en implementeren is door sommigen positief geduid. Er zijn nieuwe verbindingen aan het groeien: nieuwe bewoners richtten bijvoorbeeld zelf een kopersvereniging op. Nieuwe identificaties lijken voorzichtig te ontstaan. En hoewel een aantal bewoners van de wijk tot nu toe tevergeefs hoopt dat de aanleg van nieuwe sportvelden de oude tijden van landskampioenen

De wijk

Ondiep is een traditionele volkswijk waar veel geboren en getogen Utrechters wonen. De wijk telt 10.000 bewoners. Zij zijn gehuisvest in 4000 woningen waarvan meer dan 80 procent corporatiebezit is. En, saillant detail: het gaat om de kleinste woningen ooit in Utrecht gebouwd. Vanaf 1915 zorgden de grote staalfabrieken Demka en Werkspoor voor werk in en rond de wijk. De wijk is ook de plek waar DOS voetbalt: nog steeds de enige Utrechtse club die zich landskampioen mag noemen. In het seizoen 1957/1958 lukt dat met sterspeler Tonnie van der Linden in de gelederen. In de jaren zeventig verdwijnt eerst Werkspoor, daarna sluit ook Demka de deuren: de bedrijfssluitingen hebben grote gevolgen voor de wijk. Een neergang zet in: in de jaren negentig staat Ondiep dan ook op alle hitlijsten van de overheid. Zo ongeveer rond de eeuwwisseling gaat in de wijk een forse herstructureringsoperatie van start.

Analyse (vervolg)

DOS doen herleven, is er ontegenzeggelijk nieuw elan in de wijk. Anderen zien echter in de sloop van het Kleine Wijk juist de definitieve teloorgang van de saamhorigheid in de wijk. Sommige bewoners vertrekken met pijn in het hart uit de wijk. Anderen zien juist een kans om er te gaan wonen. Sinds de jaren zestig zijn oude vormen van sociale, economische en culturele binding en participatie veranderd, soms ook ten onder gegaan. Feitelijk was 'de' overheid in al haar geledingen vanaf de jaren tachtig verleerd hoe 'te herstructureren met empathie'. Onder druk van een verzakelijkend klimaat is er teveel aan 'stenen versjouwen' gedaan en minder aan 'mensen bewegen'. Aan het einde van de jaren negentig ontstaat er bovendien een besef dat de overheid 'het' niet langer alleen kan of wil oplossen. Voor oplossingen wordt met regelmaat naar 'de markt' gekeken. Tegelijkertijd levert dat –al onderling samenwerkend– nieuwe verhoudingen op in de wijk. Bij dergelijke vernieuwingsprocessen ontstaan kansen op het smeden van nieuwe, vitale coalities. Ondiep is in de afgelopen tien jaar een verhaal van en over honkvaste bewoners gebleven: sommige gezinnen woonden al generaties in de wijk. Velen (meer dan de helft) zijn na de sloop weer teruggekeerd in de wijk. Het is ook een verhaal over het heruitvinden van de werkende principes van stadsvernieuwing.

Opereren in drie omgevingen

Als het om 'herstructureren' gaat, moet iedere moderne professional feitelijk kunnen omgaan met drie verschillende typen netwerken: 'policy networks', 'governance networks' en 'implementation networks'. In policy networks krijgt beleid geleidelijk aan vorm: bestuurders scheppen met elkaar 'shared frames of meaning'. Deze 'frames' krijgen pas betekenis als bestuurlijke actoren met daadwerkelijke macht en overtuiging de achterliggende ideeën kunnen en willen uitdragen. Dat 'lukt' echter vaak alleen als spelbepalende actoren met dit gedachtegoed aan de haal gaan, er hun eigen betekenis aan geven en verbindingen leggen met andere netwerken dan de bestuurlijke. Zo ook in Ondiep. Daar kiest Theo van Wijk ervoor om - naast de bestuurlijke netwerken

Bij de voerbalkooi op het Boerhaaveplein

Een wandeling door Ondiep

Laten we eens een kijkje nemen in de wijk anno 'nu': we wandelen de Laan van Chartroise in en zien braakliggend terrein met het bord 'Hier bouwt Mitros'. De rudimenten van nieuwe woningen zijn al zichtbaar. Eenmaal gereed kijken ze uit op de eerdere nieuwbouw in het wijkje: het gesloopte en opnieuw gebouwde Kleine Wijk. Eengezinswoningen die passen bij de oude sfeer van Ondiep: twee verdiepingen en een dak dat vrij snel aansluit op de bovenste verdieping. Verderop in de Laan van Chartroise is ook al een complex met nieuwe woningen gereed: grotere woningen met drie verdiepingen. Fraaie stenen, strak aan de stoep. In de plinten van deze woningen is ruimte voor een eigen bedrijfje.

We lopen verder en slaan linksaf, op weg naar het Boerhaaveplein. Wederom een straat met nieuwe woningen. Snackbar Linda is hier gesitueerd, 'still going strong'. Daarnaast een groot statig, langzaam aftakelend gebouw, waarin nu onder andere een Shri Krishnaschool gevestigd is. We lopen langs de Sparstraat waar de oude jaren dertig woningen van Ondiep nog overeind staan. Lichtjes opgeknapt en geverfd.

Dan staan we op het Boerhaaveplein. Een van de twee 'projecten' van projectleider Christine Dolman. Een plein dat wordt gedomineerd door een grote speelkooi met zware spijlen met daarin twee doelen. Hier kan voetbal worden; of rondgehangen. Aan dit plein zouden ook bejaardenwoningen gerealiseerd worden. Of dat een ideale plek is? Het gezondheidscentrum dat in 2008 zijn deuren opende, is gevestigd in een fraai jaren dertig pand: nu een samenspel van apotheek, huisartsenpraktijk, fysiotherapie, terwijl ook maatschappelijk werk van Portes is aangehaakt.

We wandelen verder. De Plantage, het nieuwe 'dorpsplein in de stad' en tweede project van Dolman, is opgeknapt. In de ochtendzon zien we een Plus supermarkt, Action, Zeeman en een enkele groenten- en fruitwinkel. Duur boodschappen doen is het er zeker niet. We zien verder het wijkbureau, een prachtige woonvilla, gebouwd aan het einde van de negentiende eeuw, gelegen aan een fraai bestraat pleintje met bomen, bankjes en lantaarns waar het in de zomerzon prettig toeven is.

Aan het plein is ook 'zorg aan huis' van AxionContinu gevestigd. En een wijkbibliotheek. De weekmarkt is er heen verhuisd, zoals de bewoners wensten. De gewenste zorgvoorziening is gerealiseerd. We wandelen door naar de Heringalaan. Hier is de renovatie van Ondiep feitelijk begonnen. Nu liggen er fraai ingepaste nieuwe woningen in de vroegere stijl van Ondiep. Als je naar de woningen kijkt, valt goed te begrijpen dat de bewoners die hier mochten terugkeren tevreden zijn. 'Hun' Ondiep is qua stenen in verbeterde vorm opgeleverd en heeft aan sfeer gewonnen. We komen weer uit op de Royaards van den Hamkade. Daar scharrelt een oudere man rond. Rokend, en gekleed in een lange jas die duidelijk beter tijden gekend heeft. Zijn haren zijn met pommade op zijn hoofd geplakt. Een hondje sjokt achter hem aan.

Aan de overkant van de straat ligt een hengelsportwinkel. Wellicht ook een 'sign of the times': in welke stadsbuurt overleeft een hengelsportwinkel nog? Dan rechts af naar de Thorbeckelaan. Naar het Thorbeckepark, het project 'van' Theo van Wijk. We kijken uit op een Sneijderveldje (Cruyff court) en in de verte zien we de nieuwe kantine van DHSC liggen. Mitros en AM Wonen kondigen hier op een bord aan dat er 88 appartementen met parkeerplaats gerealiseerd gaan worden: 'Wonen in het Thorbeckepark'. Ook de multifunctionele accommodatie gaat gerealiseerd worden. De voetbalclubs DOS en Holland delen hun fraaie kantine nu ook met de derde fusiepartner Stichtse Boys. Misschien dat nu ook voetballend de weg omhoog ingeslagen kan worden.

Analyse (vervolg)

- een beroep te doen op het netwerk van twee voetbalclubs en van een marktpartij die er belang in zag om in de wijk appartementen en een gebouw te laten verrijzen. Zo verknoopte hij een ontluikend beleidsbeeld van het ministerie van VROM (rond publiek-private samenwerking) met een mogelijk implementatienetwerk in Ondiep. Projectleider Christine Dolman koppelde ontluikende beleidsbeelden van het ministerie van Sociale Zaken (de levensloopbestendige wijk) aan een beleidsvoornemen van de provincie om in de dagelijkse praktijk zichtbaarder te maken dat een provincie een actor van betekenis is.

En sterspeler Mitros raakt pas op stoom als er in de praktijk daadwerkelijk aan de slag gegaan wordt: als er gesloopt en gebouwd mag worden. Zo ontstaan nieuwe identificaties met beleid. Op bestuursniveau en – wat in Ondiep nadrukkelijk het geval is - ook in netwerken die medeverantwoordelijkheid nemen voor de uitvoering van beleid. In participatieve netwerken (*governance networks*) ontstaan wederom nieuwe identificaties.

Bestuurlijk draagvlak is heel wat anders dan draagvlak onder de (lokale) bevolking. Voor een deel van de inwoners van de wijk ontstaan er nieuwe mogelijkheden en kansen. Voor andere bewoners betekent de ingreep in de wijk het einde van hun wooncarrière aldaar. Het is niet verwonderlijk dat het overheidshandelen sterk onder het vergrootglas ligt. En ook niet dat het afwegen van de vele verschillende - en vaak tegenstrijdige - belangen leiden tot een interventiefuik, zoals beschreven door Mirko Noordegraaf (zie: *Management in het publieke domein. Issues, instituties en instrumenten*. Bussum, 2004). Ook deze 'fuik' is in de dagelijkse praktijk van de heruitvinding van Ondiep goed te zien.

In *implementation networks* ontstaan wederom nieuwe identificaties: andere actoren (dan de bestuurders) zijn aan zet, en ook zij voegen nieuwe opvattingen en ideeën toe aan de bestaande.

Nieuwe bindingen

De identiteit en de historie van een plek drukken een stevig stempel. Belangrijk gegeven is dat de woningen in Ondiep ooit zijn gebouwd voor arbeidersgezinnen werkzaam bij Werkspoor en Demka.

Rond 2000 zijn deze woningen ongeveer 70 jaar oud en - door woningcorporatie Mitros - slecht onderhouden. Dan blijkt dat het duiden van de fysieke eigenschappen in een wijk afhankelijk is van het perspectief dat gekozen wordt: daar waar bewoners de kleinschalige opzet van de wijk als 'gezellig' typeren, ziet een aantal overheidsfunctionarissen in leefbaarheidsmonitors vooral een wijk met (toenemend) probleemgedrag verrijzen.

Het denken over een ideale 'opzet' en inrichting van een plek als Ondiep is in de loop der jaren sterk veranderd. Daar waar de oorspronkelijke inrichting van de wijk de *facto* stoelde op het bij elkaar brengen van armlastige en iets-minder armlastige arbeidersgezinnen om zodoende het sociale toezicht te verbeteren en de wijk te verheffen, is in de jaren negentig vooral gefocust op het bevorderen van sociale menging in de wijk. Het mixen van koop- en huurwoningen werd gezien als het ideale recept voor het 'verheffen' van de wijk. Dat sluit aan bij een nieuw discours rond stedelijke vernieuwing. Het nieuwe denken spitst zich toe op het ontdekken van de exacte verhouding tussen een fysieke opgave in de stad en de (bijbehorende) sociale ingreep. Vanaf de jaren tachtig worden beide benaderingswijzen voorzichtig met elkaar verbonden. Geleidelijk aan worden ook bewoners er nadrukkelijker bij betrokken. Het op deze wijze bouwen aan sociale cohesie wordt in dit eerste decennium van de nieuwe eeuw als steeds belangrijker gezien. Het verlies van traditionele bindingen leidt tot een zoektocht naar (het ontstaan van) nieuwe bindingen. Bij overheden, maatschappelijke organisaties en - steeds vaker ook - marktpartijen ontstaat een besef dat sterke sociale verbanden in wijken bijdragen aan het welbevinden. Tegelijkertijd valt 'sociale binding' niet

af te dwingen. Dat leidt tot allerlei experimenten waarbij met 'trial and error' gepoogd wordt om burgers te 'raken', om hen te interesseren voor initiatieven van overheid, organisatie of markt.

De professional anno 'nu'

De onbekendheid met dit nieuwe 'terrein' leidt ertoe dat 'agents of change' meer vrijheid van handelen krijgen. Immers, als er sprake is van een experiment, betekent dat - haast automatisch - dat er met andere, nieuwe spelregels gespeeld mag worden. Discretionaire ruimtes worden opgezocht. De marges van wat nog wel en wat (nog) niet kan. Dergelijke experimenten zorgen ervoor dat bestaande (machts)verhoudingen subtiel getest worden. Als het anders kan, betekent dat dan ook niet dat de 'partij', actor of beweging die dat voor elkaar krijgt, ook 'recht' heeft op meer gezag, legitimiteit, macht?

Voor de professional anno 'nu' betekent dit dat hij moet kunnen omgaan met bestuurlijke, beleid- en implementatienetwerken. Hij moet kunnen omgaan met de - snel en sterk- veranderende inzet van overheid, markt en maatschappelijk middenveld. Hij moet bovendien op sensitieve wijze kunnen omgaan met bewoners die in dergelijke processen gevraagd en ongevraagd interveniëren. En hij moet dus kunnen 'spelen' met oude en nieuwe netwerken, van sterspelers en spelbepalers, die prachtige plannen en nota's onderschrijven. Hij moet kunnen omgaan met succes - en met hele en halve mislukkingen. En niet in de laatste plaats: met bedoelde, maar vooral ook onbedoelde, effecten. █

Ton Baetens heeft Cultuurgeschiedenis gestudeerd in Utrecht. Kortgeleden promoveerde hij aan de Universiteit van Tilburg. De titel van zijn proefschrift luidt: Van wijken weten. In het ondiepe springen: over oude buurten in de netwerksamenleving. Baetens@politiekonline.nl

Praktijksessie

Aanpak Jongeren op Straat

Iedere gemeente heeft te maken met overlast van jongeren op straat. Veel gemeenten hebben een (integrale) werkwijze ontwikkeld om deze overlast aan te pakken en te voorkomen. Vaak zijn de kernpartners gemeente, politie en het jongerenwerk/welzijnswerk. Steeds vaker zijn de woningcorporaties een actieve partner. Het vinden van integrale en structurele oplossingen voor overlastsituaties is in de praktijk vaak ingewikkeld en loopt niet altijd zoals gewenst. Vaak wordt een aanpak ad hoc ingezet, is niet helder wie de overallregie voert, zijn opdrachten aan partners divers en is niet ieders taak helder omschreven.

De praktijk sessie biedt professionals die te maken hebben met jeugdoverlast handvatten om zichtbaar en doelgericht aan de slag te gaan met de aanpak van jeugdoverlast. Deelnemers ontvangen een handleiding Jongeren op Straat. Kosten: €495,- p.p.

Wanneer:

22 november
2011

Waar:

APS, Zwarte
Woud 2 te
Utrecht

Informatie:

www.
stadeadvies.nl

Leergang

Maatschappelijk ondernemen in Wonen en Wijken

De leergang 'Maatschappelijk Ondernemen in Wonen en Wijken' laat het verkokerde denken achter zich en verkent de dwarsverbanden tussen maatschappelijk ondernemen en onderwerpen als de wijkaanpak, kwaliteitsbeleid, duurzaamheid, huurbeleid, leefbaarheid, woningtoewijzing en strategisch voorraadbeleid. De brede zorg voor het wonen staat centraal, net als het zoeken van balans tussen 'de stenen, het geld en de mensen'.

De tweejarige opleiding wordt geaccrediteerd door het CIH, een internationale beroepsorganisatie voor mensen die actief zijn op het gebied van wonen en wijken.

Wanneer:

maandelijks, start
21 september
2011

Waar:

voornamelijk in
Doorn

Informatie:

www.tudelft.n

Bijeenkomst

Aanpak woonoverlast: wat werkt wel en wat niet?

Een verloederde tuin, burens die elkaar regelmatig uitschelden, een wietplantage of drugspan. Woonoverlast kent vele gezichten. Als het ernstige vormen aanneemt, zich steeds herhaalt of urgente, gevaarlijke of ongezonde situaties oplevert, heeft de gemeente de taak in te grijpen. Maar wat kun je doen en hoe pak je het aan? Wat werkt daarbij wel en wat niet? Tijdens deze Uitgelicht bijeenkomst vertellen diverse sprekers over hun ervaringen met de aanpak van (extreme) woonoverlast.

Wanneer

27 september 2011

Waar

Rasa Wereldculturen-
centrum, Utrecht

Meer informatie:

mail naar
uitgelicht@hetccv.nl

Cursus

Het activeren van bewoners

De cursus 'Activeren van bewoners' is bedoeld voor opbouwwerkers en participatiemedewerkers die hun toolbox willen upgraden. In drie dagdelen leren zij inventariseren, analyseren, strategie bepalen en uitvoeren. Zowel theorie als praktijk worden behandeld, waarbij de deelnemers getraind worden in het werken met nieuwe methodieken. Er is veel ruimte om eigen praktijkervaring in te brengen. Op basis van die praktijk krijgen de deelnemers opdrachten en worden diverse methoden behandeld. Na afloop hebben de deelnemers niet alleen een toolbox in handen, maar hebben ze daarmee ook al geoefend op basis van hun eigen werkpraktijk. Kosten €750,- p.p. 10% korting voor elke volgende deelnemer van dezelfde organisatie.

Wanneer

4, 11 en 25 november

Waar

Meeting Plaza,
Hoog Catharijne
Utrecht

Meer informatie:

www.stadeadvies.nl

Congres

Wijkgericht werken, meer bereiken met minder

Gastheer van de jaarlijkse LPB-conferentie is dit jaar de gemeente Den Helder die de deelnemers het wijkgerichte werken in de praktijk laat zien. Zowel in het groot als in het klein. Op donderdag zijn zestien verschillende routes uitgezet, van de gebiedsontwikkeling in het havengebied naar de dagactivering in de verslaafdenzorg; van Antillianenprojecten en 'snelkooksessies leefbaarheid stadshart' naar de bloemkoolwijken in Julianadorp. Ze kunnen zo zien hoe het congres thema 'Meer met Minder' vorm krijgt - en gaat krijgen - in de havenstad.

Op vrijdag is er een ruime keuze uit workshops en masterclasses met onderwerpen als burgerkracht, sociale media, meer doen met minder middelen, problematiek in de aandachtswijken, nieuw burgerschap en nog veel meer. Beide dagen worden omlijst door een aantal hoofdsprekers. Wacht niet te lang met aanmelden, het congres zit altijd snel vol.

Wanneer

24 en 25 november

Waar

Den Helder

Meer informatie:

www.lpb.nl

Zomerschool

Alledaagse en geplande stad

Vlaamse en Nederlandse steden kunnen veel van elkaar leren in de aanpak van het gebiedsgerichte werken. Naast veel overeenkomsten, zijn er ook duidelijk verschillen in de aanpak. Het uitwisselen van deze verschillen, de opgedane ervaringen, kennis en gehanteerde methoden en instrumenten is een belangrijke doelstelling van de zomerschool. Daarnaast wil de zomerschool een bijdrage leveren aan de beleidstheorie, een gezamenlijke taal over het gebied – en het gebiedsgericht werken. Centrale thema van de zomerschool is het opsporen van het DNA in de buurt: hoe leven bewoners (samen) in de buurt, welke handelingen en activiteiten vinden plaats, wat zijn de betekenisvolle plekken en wat is het effect van interventies. Vaak worden interventies en plannen bedacht zonder dat er goed zich is op dat buurt-DNA. De dilemma's die hiermee gepaard gaan zijn door Arnold Reijndorp en Leeke Reinders beschreven in 'De alledaagse en geplande stad'. De zomerschool is geen conferentie, maar een werkplaats waarin de deelnemers zich gezamenlijk verdiepen in de belangrijkste vraagstukken van het gebiedsgericht werken.

Wanneer:

31 augustus t/m
2 september 2011

Waar:

Gent, België

Informatie:

svgw.nl/
zomerschool-
belgië

Factsheet

Buurhulpmethoden

Het stimuleren van onderlinge hulpverlening van bewoners in wijken en buurten staat sinds de invoering van de Wmo volop in de belangstelling. Maar hoe pak je dat aan, en waar lopen projecten in de praktijk tegenop? MOVISIE heeft op basis van gesprekken met professionals en deskundigen en literatuurstudie een factsheet opgesteld. Deze geeft inzicht in de diversiteit van buurhulpmethoden, het belang van leefstijlen bij buurthulp, en de rol en houding van de begeleidende professionals. Extra aandacht is er voor het fenomeen 'vraagverlegenheid': het achter blijven van het aantal hulpvragen bij de bereidheid van buurtgenoten om elkaar te helpen. Mensen blijken zich vaak bezwaard te voelen om hulp te vragen. Hoe deze 'vraagverlegenheid' doorbroken kan worden en tot effectievere methodieken gekomen kan worden, is een vraagstuk waar de factsheet inzicht in wil geven.

Meer informatie:
www.movisie.nl

Cursus

Het maken van wijkanalyses

Gebiedsgericht werken is in. Steeds meer professionals kiezen de wijk als uitvalsbasis voor hun handelen en lokale overheden richten hun beleid steeds vaker op wijkniveau. Opbouwwerkers werken van oudsher in de wijken en beschikken al over de nodige netwerken en lokale kennis. Met een goede wijkanalyse kunnen zij zowel nieuwe samenwerkingspartners als lokale overheden van dienst zijn. Een goede wijkanalyse vormt de basis van de onderhandelingen voor de te leveren prestaties. Bovendien geeft een gedegen wijkanalyse richting aan het eigen handelen, wat de positie van de opbouwwerker in de wijk versterkt. In de eendaagse cursus 'Het maken van wijkanalyses - een praktische handreiking voor opbouwwerkers' leren cursisten op een systematische wijze een wijkanalyse uit te voeren, de focus te bepalen, bronnen te raadplegen, informatie te structureren, gegevens te interpreteren en de uitkomsten doelgericht te rapporteren. Kosten zijn €495,- p.p

Wanneer:

22 september 2011

Waar:

regio stad Utrecht

Meer informatie:

www.stadeadvies.nl

Congres

De Participatieladder

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) organiseert het landelijk congres 'De Participatieladder' om gemeenten te laten kennismaken met de verschillende toepassingen van de Participatieladder. Veel gemeenten werken met de Participatieladder of bereiden zich voor om ermee te gaan werken. Anderen zijn geïnteresseerd en op zoek naar informatie, tips en trucs. Dat is logisch, want om nog integraler te kunnen werken aan participatie is inzicht nodig in de doelgroepen en hun mogelijkheden, en inzicht in de gemeentelijke inzet op participatie en de resultaten daarvan. De Participatieladder biedt dat inzicht, in één taal die organisaties en sectoren met elkaar verbindt.

Wanneer

9 september 2011

Waar

De Reehorst, Ede

Meer informatie:

www.cs-vng.nl

'Roze ouderen' zijn opgegroeid in een tijd dat homoseksualiteit een taboe was. Daarom praten ze er nu nog niet gemakkelijk over. Ze voelen zich eenzaam en in verzorgingshuizen worden ze soms gepest en buitengesloten. In de Roze Belweek van 3 t/m 7 oktober kunnen ouderen hun verhaal kwijt.

Tekst:

Jos Versteegen

Fotografie

Rob Honselaar

Roze ouderen

Een zo goed mogelijk leven

Er is niet alleen slecht nieuws over homoseksuele en lesbische ouderen. De laatste jaren wordt er hard gewerkt om hun positie te verbeteren. In 2006 gingen vier partijen (ouderenbond ANBO, COC Nederland, MOVISIE en Schorer) een samenwerkingsverband aan dat bekend staat als het Consortium Roze 50+ Nederland. Binnen het consortium kwam een 'masterplan' tot stand om de levenskwaliteit van roze ouderen te verbeteren.

Onderdeel van het plan is de Roze Belweek. Vijf jaar geleden werd deze belweek voor het eerst gehouden. Homoseksuele en lesbische ouderen, maar ook familieleden, vrienden, verpleegkundigen, artsen, iedereen die dat wilde, kon telefonisch zijn of haar verhaal kwijt. Dat gaf inzicht in het leven van roze ouderen. Twee bevindingen: roze ouderen zijn bang om in de verzorging terecht te komen, en: de eenzaamheid onder roze ouderen is groot. Enkele bevindingen: roze ouderen zijn bang om in de verzorging terecht te komen, Twee bevindingen: roze ouderen

zijn bang om in de verzorging terecht te komen, en: de eenzaamheid onder roze ouderen is groot. Nu, in oktober, wordt de Roze Belweek voor de tweede keer georganiseerd.

Online contact

"Een manier om iets tegen die eenzaamheid te doen, is zorgen dat ouderen online met elkaar in contact komen," vertelt de 71-jarige Ton van Steen, een van de vijftig roze ambassadeurs van het consortiumnetwerk Roze 50+ Nederland, "Het maken van een website was dan ook onderdeel van het masterplan." Die site is er: www.roze50plus.nl. Ouderen kunnen er berichten achterlaten en op elkaar reageren. Van Steen, die webmaster is van de site: "Ik denk dat ouderen langzamerhand ook voor een deel achter de computer zitten. Op de site staat ook een agenda. Iedereen die de site bezoekt, weet daardoor met een paar muisklikken welke activiteiten er bij hem of haar in de buurt plaatsvinden. We zijn dit voorjaar online gegaan en

we hebben nu, drie maanden later, vierhonderd geregistreerde bezoekers. Dat zijn allemaal mensen die berichten achterlaten. Dat vind ik redelijk succesvol. De site is tevens een kennisbank. Is er bijvoorbeeld een onderzoek gepubliceerd over homoseksuele ouderen, dan vind je er in die kennisbank informatie over. ANBO, het COC, MOVISIE en Schorer, dus de deelnemende partijen in het consortium, kunnen hier mededelingen doen en onderzoeksresultaten presenteren. Ik vind dat een goede aanvulling op de persoonlijke kant, de 'contact-kant', van de site." Naast de virtuele contactmogelijkheid worden er in het kader van het masterplan bijeenkomsten georganiseerd, vooral in delen van Nederland waar voor homo-ouderen niets te doen is. De roze ambassadeurs kunnen zulke bijeenkomsten initiëren. Wat gebeurt daar? Ton van Steen: "Praten en nog eens praten. Vertellen wat je hebt meegemaakt. Ervaringen van vroeger delen. Je merkt dat ouderen zich in zo'n groep al gauw thuis voelen. Ze praten

Ton van Steen met de Roze Loper

daar makkelijker over hun gevoelens dan in een hetero-omgeving.”

Roze Loper

En dan is er de Roze Loper: een certificaat voor zorginstellingen die oog hebben voor de levenskwaliteit van hun homoseksuele bewoners. Ton van Steen: “Het idee van een certificaat is van Clem Bongers van het COC Nijmegen. Hij heeft gesprekken gevoerd met woon/zorginstellingen in zijn stad. Zijn vriend ontwierp een symbool, de Roze Loper, en die heeft Clem Bongers uitgereikt aan de instellingen die goed omgingen met hun homoseksuele bewoners. Het idee van dat certificaat is opgenomen in het masterplan.” Inmiddels is de Roze Loper gecertificeerd door keuringsinstantie KIWA. Aan de hand van een vragenlijst, de Tolerantiescan, wordt bepaald of de Roze Loper aan een instelling wordt toegekend. De vragen gaan onder andere over het beleid, over de opleiding van het personeel, en over de signalering en begeleiding van klachten. De Roze Loper wordt voor drie jaar

uitgereikt en elk jaar vindt er een controle plaats door KIWA. Het aantal instellingen met een Roze Loper ligt op eenentwintig. Er zijn ook ‘Aspirant Roze Loper instellingen’ die de loper binnenkort hopen te verdienen. Dat zijn er ook nog eens zo’n twintig. “We hebben in Nederland ongeveer 2400 woon/zorginstellingen, dus als er ruim veertig instellingen zijn die de Roze Loper hebben of binnenkort krijgen, dan is dat natuurlijk een schijntje,” aldus Ton van Steen. “We staan nog aan het begin.” Vooral het noorden van Noord-Holland, Flevoland, Drenthe, Zeeland en Limburg zijn nog ‘witte plekken’ op de kaart. Van Steen: “Daar gebeurt nog weinig als het gaat om het homovriendelijk maken van zorginstellingen. We willen graag dat de Roze Loper een beetje wedijver oproept. Dat hebben we bijvoorbeeld gemerkt in Enschede. De ene zorginstelling zag dat de andere een Roze Loper had, en nam zich toen voor om er ook een te gaan verdienen.” /

Het telefoonnummer van de Roze Belweek is: 0800 - 623 623 3.

Het nummer is van maandag 3 tot en met vrijdag 7 oktober bereikbaar tussen 10.00 en 21.00 uur.

Behalve homoseksuele en lesbische ouderen kan ook ieder ander bellen, zolang het maar gaat over het thema ‘roze ouderen’.

Tevens is er in de Belweek gelegenheid om op de website www.roze50plus.nl een vragenlijst in te vullen.

Omslagpunten

Wijken kunnen onverhoeds in een neerwaartse spiraal terechtkomen. Het Nederlandse onderzoek naar wanneer en onder welke omstandigheden deze 'omslagpunten' (ook wel 'tipping points' geheten) ontstaan, staat in de kinderschoenen. Dat is niet verwonderlijk: overheidsregulering remt bij ons 'natuurlijke' processen van buurtverval af. Niettemin zijn er ook in ons land wijken die snel achteruit gingen en gaan. De leefbaarheid wordt grondig aangetast en kansarme bewoners drukken een steeds zwaarder stempel. Het onderzoek laat zien dat er een sterk verband is tussen leefbaarheid en selectieve migratie. Bewoners verhuizen vaker uit de wijk, de instroom van kansarme bevolkingsgroepen neemt toe. De slotsom is dat er een zelfversterkend effect van leefbaarheid uitgaat: slechte wijken worden slechter. Overigens zijn er ook positieve omslagpunten aangetroffen. Gunstige factoren zijn de verbetering van de wijkveiligheid en van de kwaliteit van de woningvoorraad.

Omslagpunten in de ontwikkeling van wijken. Leefbaarheid en selectieve migratie; K. Leidelmeijer, G. Marlet, C. van Woerkens en R. Schulenberg. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2011.

Corporaties en de wijkaanpak

Een belangrijke uitdaging voor corporaties is om met krimpende budgetten toch de participatie van burgers te versterken. De kunst is om minder zelf te doen en nauwer aan te sluiten bij bestaande

bewonersactiviteiten. Steeds vaker gaat het daarbij om vrijwillige burgerinitiatieven en steeds minder om gesubsidieerde welzijnsactiviteiten. De brochure is een handreiking om deze vernieuwende manier van werken in de praktijk vorm te geven. Na een schets van de betrokkenheid van corporaties bij wijkwelzijn worden praktische aanwijzingen gegeven. Belangrijk is om niet alleen verbinding te zoeken met particuliere initiatieven van bewoners maar ook met die van ondernemers in buurten. Ook internet biedt nieuwe – vaak onvermoede – mogelijkheden. De publicatie richt zich vooral op professionals die betrokken zijn bij de wijkaanpak.

Kicks voor niks (Compact 48). Uitgave: Aedes, vereniging van woningcorporaties, april 2011. Omvang: 42 pagina's. ISBN: 978-90-5009-310-1.

Tips

De volgende drie brochures zijn gratis te downloaden via de website van KEI (kenniscentrum stedelijke vernieuwing):

- **Inspiratielab Tilburg: de wijkimpuls in de Kruiden- en Kleurenbuurt.** Verslag, 17 pag. Fanny Gelissen, april 2011.
- **KEI-rondetafelgesprek: Lessen van de Engelse wijkaanpak** Verslag, 9 pagina's. Fanny Gelissen, mei 2011.
- **KEI-atelier Ontwikkelend beheren en openbare ruimte.** Verslag, 11 pag. Arjan Raatgever en Anouk Schuitemaker, juni 2011.

Jongeren en herstructurering

De sloop van woningen is een ingrijpend gebeuren. Gedwongen verhuizing is ook voor jongeren geen sinecure. Het levert hen veel stress en onzekerheid op. Hoewel zij vaak duidelijke toekomstbeelden en verlangens hebben, is hun inbreng onder de maat. Volwassenen zetten de toon. Ten grondslag aan de publicatie liggen twee onderzoeken, door de Universiteit Utrecht en de Hogeschool Utrecht uitgevoerd in de wijk Overvecht. Geschetst wordt hoe jongeren de herstructurering van hun wijk beleven en welke gevolgen deze grootschalige operatie heeft voor hun sociale stijging. Met de observaties en de aanbevelingen van de onderzoekers kunnen wijkprofessionals en beleidsmakers gericht aan de slag.

Jongeren, wonen en sloop. Stedelijke herstructurering gezien door de ogen van jongeren; Gideon Bolt, Ronald van Kempen en Martijn Koster (red). Nicis Institute, 2011. ISBN: 978-90-77389-90-4

Burgerkracht

Er woedt een stevig debat over de toekomst van de welzijnssector. Niet alleen decentralisering van overheidstaken en op til zijnde bezuinigingen zijn hiervan de achtergrond. Steeds nadrukkelijker worden vraagtekens geplaatst bij het functioneren en het maatschappelijk rendement van welzijnsinstellingen. Kernkritiek is de onbeholpen wijze waarop aansluiting bij burgers wordt gezocht. In een vlammend betoog onderstrepen Nico de Boer en Jos van der Lans de noodzaak om burgers aan het stuur te krijgen. Hun kritiek op de welzijns wereld is niet mals: "De institutionele logica van het welzijnsbeleid wordt gedomineerd door de verhouding tussen gemeenten en welzijnsinstellingen. De welzijnsinstelling is daarbinnen een soort winkel of productiebedrijf in opdracht van de gemeente. De burger staat in die verhouding feitelijk buitenspel." Er is een transitie nodig. Om dat te bereiken, moeten de overheid en de sociale instituties zich

heruitvinden. In de epiloog van hun essay schrijven ze: "Waar het op aankomt is een andere wijze van denken, ordenen en aansturen; een principiële keuze om ruimte te laten voor burgerkracht en dynamiek van de samenleving en voor een beperkte rol van de overheid. Een omslag van dienstverleners naar dienstbaarheid (...). Een oefening in bescheidenheid ook omdat in de diagnose de erkenning besloten ligt dat al die instituties met elkaar burgerkracht hebben genegeerd of weggedrukt." Er wordt een uitzondering gemaakt voor kwetsbare burgers. Ten opzichte van deze groep moet de overheid het voortouw nemen, met als belangrijk instrument integraal werkende wijkteams.

Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland; Nico de Boer en Jos van der Lans. Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Den Haag, april 2011. Het essay is gratis verkrijgbaar via de site van de raad.

Innovatie

Dit essay is een zoektocht naar innovatie in de welzijnssector. Aan zeven topbestuurders uit de branche werd gevraagd wat volgens hen innovatie behelst en of ze daarvan voorbeelden konden noemen. Vijf criteria werden door de auteurs aangelegd: "Het moet nieuw zijn, het moet geïmplementeerd zijn, het moet radicaal breken met wat er was, het moet veel impact hebben, en je moet er verder mee komen in je missie." De uitkomst is weinig bemoedigend. Aan de eerste twee criteria wordt vaak wel voldaan, maar wat de laatste drie betreft valt het zwaar tegen. "Kort door de bocht: ideeën zijn er wel maar ze komen niet los van het vertrouwde stramien (breken met wat er was), ze maken niet echt het verschil (impact) en de mate waarin ze bijdragen aan de missie en strategie van de organisaties is niet te toetsen." Het innovatieve vermogen van de welzijnssector is gering. Het institutionele belang staat voorop: "Welzijn heeft de afgelopen veertig, vijftig jaar veel modes gekend. Van directief naar activerend naar laissez-faire en recentelijk bemoeizorg. Maar door al die veranderingen heen zijn paternalisme, bevoogding, betutteling, bemoeizucht, hoe je het ook noemt, nooit ver weg geweest. De zender had altijd gelijk en bleef altijd de baas." Hopelijk krijgt de sector nog een laatste kans. De slotconclusie van de auteurs, John Beckers en Stefan Cloudt, is venijnig: "Dienen in plaats van sturen, processen zo inrichten dat mensen er plezier aan beleven of ten

minste sturing over hebben, alleen al aantrekkelijk voor je klanten willen zijn en daar je hele bedrijf op inrichten, dit alles heeft enorme gevolgen voor het alledaagse werk in vrijwel de hele branche. Wie eenmaal snapt dat hier enorme kansen liggen, in de eerste plaats voor de klanten maar daardoor ook voor de organisatie, was er gisteren al mee begonnen."

Hoe welzijn innoveert en hoe dat beter kan; John Beckers en Stefan Cloudt, 2011. Dit digitale essay is te vinden op de volgende website: www.welzijn-21e-eeuw.nl.

Tips

- **Burenproject Bloemrijk.** Evaluatie; Els de Jong, Bureau voor woononderzoek. SEV, Rotterdam, maart 2011. Te downloaden via www.sev.nl.
- **Aan de slag achter de voordeur. Van signaleren naar samenwerken.** E-book (77 pag.) van het Ministerie van BZK, Den Haag, mei 2011. Verkrijgbaar als pdf op de website van de Rijksoverheid.
- **En plein public. Routeplanner voor mensenwerkers;** Tof Thissen en Liny Bruijnzeel. Uitgeverij Thoeris, Amsterdam. Paperback, 255 pagina's, ISBN 978 90722 19596.

Teun Hofmeijer

Opbouwwerker Impuls Oldenzaal en bestuurslid van Code 2.0, beroepsvereniging voor opbouwwerkers en wijkontwikkelaars

'Durf te bijten'

Opbouwwerkers zijn allemansvrienden. Geef ze een aai over de bol en kwispelend doen ze aan alles mee wat je voorstelt. Voer de druk een beetje op en ze buigen mee als jonge wilgenschuiten. Om de harmonie te bewaren. Ik vind dat hele mooie professionele kwaliteiten. Maar niet altijd. Soms verdient de tegenstander het om keihard in de kuiten gebeten te worden.

Aangezien ik dezelfde reflexen heb als andere opbouwwerkers, zeg ik 'ja' tegen iedere uitnodiging voor een adviesclubje, elk interview van een kennisinstituut en alle verzoeken om deel te nemen aan sociaal onderzoek. Vol spanning blader je dan de verslagen door op zoek naar je eigen naam. 'Ik sta erin!' De gedrukte versie van jouw eigen ideeën lezen, is als een warme deken omdoen. Aangehaald worden tijdens een oratie; een gevoel van nirvana.

En zo doen opbouwwerkers in heel het land mee aan van alles en nog wat. Zelf heb ik een tijdje meegelopen met een onderzoek van een lectoraat dat op zoek was naar de sociale wijkprofessional van de toekomst.

Wat voelde ik me als opbouwwerker daar op mijn plaats. Op iedere vraag had ik een antwoord, van alle 'taaie' casussen had ik er al meerdere naar tevredenheid opgelost en bij elke blinde vlek in het onderzoek kon ik de verbinding leggen naar een professional uit mijn adresboek.

Popelend zat ik dan ook bij de presentatie van het onderzoek.

Bij elke zinsnede waarvan je logischerwijs kon verwachten dat hij uit mijn koker was gekomen, ging er een golf positieve energie door mijn lichaam. Maar hoewel ik veel van mijn woorden terughoorde, was het woord 'opbouwwerk' aan het eind van het verhaal nog niet gevallen.

"Dit onderzoek geeft ons als hogeschool echt iets in handen om een nieuw beroep en nieuwe opleiding neer te zetten", baste een hogeschoolbobo vol trots nadat de onderzoekers klaar waren met hun presentatie. "Over de naamgeving zijn nog niet helemaal uit, maar we zitten sterk te denken aan Sociaal Ondernemer. Wat denken jullie?"

Wat een sukkel voelde ik me. Ik had slechts meegeholpen een nieuwe inkomstenbron voor de hogeschool te creëren. Maar veel schrijnender, ik had daarmee mijn eigen vak een slechte dienst bewezen. "Ik zou het gewoon opbouwwerk noemen", riep ik venijnig, "want dat is het." Onderzoekers en de directie wisselden zenuwachtig blikken uit en kwamen met dempende woorden: dat vak heeft toch afgedaan, bestaat nauwelijks meer, de term is niet meer van deze tijd.

Misschien hebben ze gelijk. Misschien is het opbouwwerk gedateerd. Mijn tip voor de toekomstige sociaal architecten uit Nijmegen, sociaal makelaars uit Utrecht of sociaal managers uit Amersfoort is: Als je geen modegril wilt zijn, zorg dat je durft te bijten.

